

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2003:80

Organisering av bibliotekssamlingar
i Medelhavsområdet ca 2500 f.Kr – 400 e.Kr

MARIA MIKAELSDOTTER

© **Författare/Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
- helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och avgränsningar	2
1.2 Problemformulering	2
1.3 Tillvägagångssätt	3
1.4 Tidigare forskning	3
1.5 Uppsatsens disposition	4
2. Metod	6
3. Bakgrund	9
3.1 Bibliotekens karaktär	9
3.2 Skriften	11
3.3 Dokumentformer under antiken	11
3.4 Historisk översikt	13
4. Organisering av bibliotekssamlingar	16
4.1 De första biblioteken	16
4.2 Mesopotamien	17
4.3 Grekland	22
4.3.1 Aten	23
4.3.2 Alexandria, Museions bibliotek	25
4.3.3 Pergamon	30
4.3.4 Rhodos	31
4.4 Romarriket	33
4.4.1 Rom	35
4.4.2 Utanför huvudstaden	38
5. Analys	40
5.1 Diskussion om problemformuleringen	44
6. Sammanfattning	45
Litteraturförteckning	47
Bilagor	49
Ordlista	
Personregister	
Karta	

1. Inledning

Intresset för antika bibliotek grundar sig på att jag tidigare har läst 60 p Antikens kultur och samhällsliv och jag anser att det är en intressant kombination mellan biblioteksvetenskap och klassisk arkeologi. Som humanist har jag studerat både klassisk grekiska och latin därav mina översättningar i uppsatsen.

Begreppet ”antiken” har en vid betydelse, varje forskare har en egen uppfattning av vad som egentligen räknas som antiken. När jag använder begreppet i min uppsats syftar den till hela området runt Medelhavet under perioden ca 3000 f.Kr-400 e.Kr.

Kunskapsorganisationen i bibliotek i modern tid består av flera aspekter; identifiering av ett verk, identifiering av verkets innehåll såsom titel, författare och ämne. Resultatet av identifieringen samlas i modern tid bl.a. i kataloger och databaser. Det finns tre metoder för att organisera en bibliotekssamling; klassificering, katalogisering och indexering.¹ Kunskapsorganisation innebär att bibliotek ska organisera kunskapen/dokumenterna så att de blir tillgängliga för användarna. Detta har gjorts sedan antiken med vissa modifieringar genom århundradena.² Organisering av bibliotek under antiken innebar att man arrangerade bibliotekets samling utifrån aspekter såsom katalogisering och klassificering, för att användarna ska få tillgång till bibliotekets samling. Ross Harvey ger denna definition av organisering: ”the organising of the information that users of libraries and information centres need in the process of acquiring the knowledge they seek.”³

Dokumentformen har en betydelse för hur bibliotekens samlingar organiserades då de olika typerna inte kunde förvaras på samma sätt i bibliotekets hyllor. Dokumentformen har även betydelse för bevarandet, då lera är ett hållbarare material än papyrus. Begreppet dokument omfattar i min uppsats lertavlor, papyrus- och pergamentrullar och kodex.

Biblioteken i Medelhavsområdet under antiken hade en annan roll i samhället än vad de har idag, då samlades akademikerna och ”fint folk” i biblioteken. Biblioteket var en symbol för att man var rik, antingen som privatperson eller som ett rike. Men de fungerade inte bara som en symbol för makt och rikedom utan människorna var litterärt intresserade. Trots allt började man redan omkring 2350 f.Kr att organisera sina bibliotek, dock hade arkiv och bibliotek redan existerat en tid men det dröjde innan organiseringen blev mer systematisk. Antikens organisering av bibliotek har lagt grunderna för dagens biblioteksorganisation.

---

¹ Anderson, James. D 1997, Organization of knowledge. *International Encyclopedia of information and library science*, s. 471f.

² Benito, Miguel 2001, *Kunskapsorganisation: En introduktion till katalogisering, klassifikation och indexering*, s. 7.

³ Harvey, Ross 1999. *Organising knowledge in Australia: Principles and practice in libraries and information centres*, s. 3.

1.1 Syfte och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur bibliotekens samlingar organiserades under antiken. Eftersom det finns så lite litteratur om denna tid som behandlar just organiseringen av bibliotekssamlingar, anser jag att det är intressant att få en sammanställning av organiseringen då antiken människor var de första att börja arrangera sitt material. Det är även viktigt för ämnet kunskapsorganisation att belysa den antika bibliotekshistorien då mycket av det organisatoriska lever kvar i modern tid, bl.a. hur de under antiken utformade bibliotekens kataloger.

Jag kommer att undersöka de olika biblioteken från ca 2500 f.Kr och fram till 400 e.Kr och redovisa de bibliotek vilka det finns uppgifter om organiseringen. Det betyder inte att de bibliotekssamlingar vilka jag inte tar upp i min uppsats inte har organiserats utan att det inte finns konkreta dokumenterade bevis för detta.

Jag väljer att bara undersöka de bibliotek som låg i Medelhavetsområdet och inte gå in på hur organiseringen såg ut i biblioteken i de romerska provinserna utanför Medelhavsområdet t.ex. i England.

Tidsavsnittet grundar sig på att de första bibliotekssamlingarna på allvar började organiseras i mitten av 2000-talet f.Kr och under 400-talet e.Kr inträdde en ny dokumentform vilket förändrade delar av organiseringen. Då skedde det även stora samhällsförändringar vilket påverkade bibliotekens identitet och medeltiden i Medelhavsområdet tog vid.

1.2 Problemformulering

I dagsläget finns det ingen sammanställning av organisering av bibliotekssamlingar under antiken, speciellt inte en svensk, utan den moderna litteraturen behandlar oftast bibliotek i allmänhet och organiseringen nämns ganska kortfattat, om de nämner den överhuvudtaget.

Hur organiserade biblioteken i Medelhavsområdet dokumenten? Detta är den övergripande problemformuleringen, vilken sönderföll i följande frågeställningar:

- Fanns det kataloger? Märktes materialet? Hur såg biblioteket ut rent arkitekturiskt i förhållande till organiseringen, d.v.s. hur såg hylluppställningen ut?
- Har dokumentformen betydelse för organiseringen?
- Hur påverkade de antika samhällena bibliotekets utveckling, samt vilka likheter och skillnader finns mellan de olika perioderna i förhållande till organisationen?

1.3 Tillvägagångssätt

Det första jag ville veta var om någon tidigare skrivit en liknande uppsats på Bibliotekshögskolan i Borås, därför sökte jag först i bibliotekets katalog och fann kandidatuppsatsen *Biblioteken i Alexandria och Pergamon* av Maria Berg-Andersson. Uppsatsen gav mig ingen vidare hjälp just då, då den inte direkt behandlade mitt område. Men vid en tillbakablick till hennes litteraturlista fann jag att jag använde en del av samma litteratur.

Därefter sökte jag mig vidare i bibliotekets katalog, men fann endast ett par böcker. Jag försökte med olika söksträngar som innefattade bibliotek i antiken eller Grekland eller Rom. Antagligen fick jag inte så många träffar p.g.a. att Högskolan i Borås inte har mycket arkeologiskt inriktad litteratur. I ett samtal med Joacim Hansson tipsade han mig om Evgenij Ivanovic Šamurins bok och att leta efter artiklar. Jag tog kontakt via e-mail med min handledare Charlotte Wikander från c-uppsatsen i Antikens kultur och samhällsliv och fick av henne tips på böcker och artiklar. Den mest relevanta litteraturen fann jag i Göteborgs universitetsbibliotek genom deras katalog GUNDA där jag provade liknande söksträngar som i Borås bibliotek. Träffarna här var betydligt fler vilket ledde till att jag fick utgå från titeln angående vilken litteratur som kunde vara relevant. Detta kan dock medföra att jag kan ha missat en bok med relevant innehåll utan en relevant titel.

1.4 Tidigare forskning

Mycket av litteraturen behandlar likartade företeelser och det är sällan de har något nytt att komma med rent allmänt. Litteratur som behandlar organiseringen av bibliotekssamlingar är sällsynt och inte övergripande. Av litteraturen har jag gjort ett urval och då inriktat mig på den litteraturen som bäst ger en beskrivning av organisationen av bibliotekssamlingarna. Vissa av böckerna utelämnar även intressant information som man kan finna i en annan bok, detta kan medföra att tre författare behöver konsulteras för att få en helhetsbild av ett visst biblioteks organisering.

Under litteraturstudien uppfattade jag att den nyare litteraturen inte på något sätt är bättre än den äldre. Det kan gälla upptäckten av en katalog som uppmärksammas av en författare från 60-talet, men som inte behandlas av en författare från 90-talet. Dock kan den nyare litteraturen fått djupare förståelse för de antika lämningarna och genom en nyare teknik som skapat andra förutsättningar.

En rysk biblioteksforskare vid namn Evgenij Ivanovic Šamurin ger en god överblick av organiseringen i sin bok, *Geschichte der bibliothekarisch-bibliographischen Klassifikation*, och det är en bra startpunkt för att få en helhetsbild av den antika organiseringen. Det är endast första kapitlet som är relevant för min uppsats, dock litar jag inte alltid på Šamurins uppgifter angående årtal och vissa andra uppgifter gällande bibliotekens samlingar. I de fall förlitar jag mig på annan litteratur och speciellt gällande årtal och historik har jag istället valt Hugo Montgomerys *Medelhavsvärldens historia till omkring 400 e.Kr*, boken används som kurslitteratur i

grundkursen Antikens kultur och samhällsliv. En grundlig genomgång av biblioteken och bra information om organiseringen ges i Konstantinos Sp. Staikos bok *The great libraries: From antiquity to the renaissance (3000 B.C. to A.D. 1600)*. Jenö Platthys bok *Sources on the earliest Greek libraries* innehåller ett mycket intressant och relevant kapitel kallat "Testemonia", där olika bibliotek i Grekland behandlas och deras existens och organisation styrks av citat från antika källor. En annan bok som ger en bra helhetsbild av biblioteken från Mesopotamien och till medeltiden är Lionel Cassons *Libraries in the ancient world*, med förhållandevis mycket organisering. *Das Buch in der Antike* av Horst Blanck innehåller ett kapitel om biblioteken i Grekland och Romarriket, den fokuserar dock mest på bibliotekens arkitektur men ger ändå en del relevant information, vilket man dock behöver leta ganska noggrant efter. Den absolut bästa bilden av Alexandrias bibliotek får jag i Rudolf Blums bok *Kallimachos – The Alexandrian library and the origins of bibliography*. Blum ger en detaljerad bild av organiseringen i Alexandria och även av Aristoteles bibliotek. En bra genomgång av de offentliga biblioteken i Romarriket, genom författarens egna studier av lämningar och antika texter, framkommer i Jeppe Tønsbergs *Offentlige biblioteker i Romerriget*. Tønsberg är dock sparsam med detaljer om organiseringen.

Artiklar som berör ämnet har varit svårt att hitta, det finns inte mycket skrivet från det senaste decenniet. Ett förslag som jag fick var att gå igenom de senaste decenniets tidskrifter och gjorde att jag gick igenom *Libraries and culture*, *Library history* och *Cataloguing and classification quarterly*, vilket inte gav mycket utdelning. Resultatet blev inte bättre när jag gick igenom *American journal of Archaeology*, *Journal of Hellenistic studies* och *Archaeology*. De artiklar vilka jag fann visade sig innehålla liknande uppgifter som den litteraturen jag redan hade samlat in. Ett undantag var en artikel som gav relevant information om hylluppställningen i Herculaneum vilket inte nämnts av någon annan forskare: "Herculaneum" i *Libraries and culture*.

1.5 Uppsatsens disposition

I kapitel 2 tar jag upp de olika kriterier som krävs för att tolka och förstå antik litteratur och hur lämningar ska tolkas.

Kapitel 3 behandlar skriften och de antika bibliotekens karaktär och bakgrund, jag tar upp vilka förutsättningar som är viktiga för grundandet av ett bibliotek. Här beskrivs även de olika dokumentformerna under antiken vilka består av lertavlor, pergament- eller papyrusrullar och kodex. För att läsaren lättare ska kunna ta till sig de geografiska områdena och hur samhället såg ut under antiken gör jag en kort historisk sammanfattning.

Kapitel 4 tar upp de olika områdena runt Medelhavet i en kronologisk ordning. Här redovisar jag litteraturstudiens resultat av organiseringen av bibliotekens samlingar.

I kapitel 5 diskuterar jag resultaten av litteraturstudien och vilka slutsatser jag kommer fram till utifrån uppsatsens frågeställningar.

En sammanfattning av uppsatsen görs i kapitel 6.

Bilagorna innehåller en ordlista och ett personregister av de mindre bekanta personerna som förekommer i uppsatsen. Dessutom en karta över de viktigaste platserna i Medelhavsområdet i förhållande till uppsatsen och den är gjort av uppsatsförfattaren, då det inte fanns någon liknande karta att tillgå.

2. Metod

Litteraturstudier är enligt mig ett problemfyllt område och skapar forskare huvudbry. ”Det kan vara svårt att visualisera de ting och den värld som beskrivs i texter och därför behövs det ofta kompletterande uppgifter för att tolka en text”⁴

Intresset för antiken har länge varit stort, redan under 800-talet samlades antika texter och studerades. Under 1400-talet skrev humanister historiska verk där de kompletterade de antika texterna med föremål, monument och inskrifter. Fram till 1700-talet var Rom dock det område som stod i fokus där lämningarna var fler än från Grekland.⁵

Den *filologiska* aspekten är viktig inom arkeologin sett ur en historisk synvinkel. Texterna kommer från ett arkeologiskt sammanhang. Jakten på nya texter har medfört nya utgrävningar, speciellt efter att man dechiffrerat *kilskriften*, *linear B*, och *hieroglyferna*. Då filologin blev en etablerad modern vetenskap började texterna att undersökas från ett språkvetenskapligt perspektiv. Intresset vändes mot textens innehåll och sammanhanget ignorerades vilket gör det svårt för forskare idag att återskapa sammanhanget med fyndorten av kilskriftstavlorna. De senaste decennierna har forskare dock återigen tagit fasta på kontexten mellan fyndort och text för att få en bättre samhällsbild.⁶

Hur mycket ska man förlita sig på de antika källorna och kan jag lita på att moderna forskare har analyserat fynden rätt? Arkeologiska fynd ger forskare många problem, men med en objektiv och distanserad förhållning kan forskare skapa en bra bild av hur biblioteken organiserade sitt material i Medelhavsområdet. För att få en helhetsbild av biblioteken är det optimala att konsultera antik litteratur, i den mån det finns, samt granska de fragment som finns bevarade av biblioteksbyggnader och kataloger. I min uppsats finns det dessutom två typer av text, dels de litterära verken, dels texten som innefattar kataloger, katalogposter och etiketter. Hur ska jag förhålla mig till detta materialet?

Enbart skriftliga källor kan ge en ofullständig eller rentav felaktig bild av biblioteken. Tyvärr är en del arkeologer benägna att skapa hypoteser kring ett problem och sedan hålla fast vid dem utan att vara objektiva eller kapabla till att åta sig nytt material.

Gällande den antika litteraturen måste jag fråga mig vem som är upphovet och om det är en relevant källa. Vilken sorts litteratur rör det sig om, brev, historiska skildringar eller politiska dokument? Det finns skillnader i relevans beträffande de olika litterära källorna, ett personligt brev kan tolkas som en mer relevant källa än ett

---

⁴ Andréén, Anders 1997. *Mellan ting och text: En introduktion till de historiska arkeologierna*, s. 153.

⁵ *Ibid.*, s. 20f.

⁶ *Ibid.*, s. 120f.

historiskt verk. Ett brev är inte avsett för andra, medan ett historiskt verk är skrivet för att i vissa fall försköna det egna riket.⁷

Texter kan ge en annorlunda bild av en kultur eller ett bibliotek än vad de materiella lämningarna, därför är det viktigt att kombinera dessa för att få fram en bra bild.⁸ I de fall där det inte finns litteratur om biblioteken talar ändå lämningarna i form av bl.a. byggnader och kataloger om för oss hur bibliotekssamlingar organiserades och hur samhället såg ut.

Det har riktats kritik mot arkeologer för deras tolkning av texter. Precis som materiella lämningar måste texter sättas i sitt rätta sammanhang. En text kan inte tolkas utifrån ett modernt perspektiv utan måste ses i dess rätta sociala sammanhang. *Linear B*-tavlorna från Knossos och Pylos är ett exempel på detta då de hittades i ett rum som tolkas som ett arkiv eftersom innehållet i tavlorna var av administrativ karaktär. När det gäller kortare texter eller inskrifter är det ännu viktigare att se i vilket sammanhang de förekommer.⁹

Tydandet av texter av ett utdött språk är ett problem för sig. Innan Rosettestenen kunde hieroglyfer inte läsas, men efter fyndet kunde arkeologer skapa en ny bild av Egyptens historia. Även från Egypten samlades materialet och däribland inskrifter in för dokumentation. Ett problem var att vissa inskrifter har förstörts för att de tillhörde någon person som egyptierna under faraonisk tid inte ville bevara för eftervärlden, så de förstördes eller grävdes ner.¹⁰

Under 1800-talet dechiffrerades kilskriften och forskare kunde tyda texten på de tiotusentals lertavlor som upptäckts i Mesopotamien.¹¹ Genom att sammanställa texter och byggnader kan forskare få en bild av samhällsstrukturen i Mesopotamien, vilket först kunde göras då de förstod texten.

Källkritik är det viktigaste när forskare arbetar med historiska källor. I min uppsats studeras visserligen modern litteratur men den grundar sig på arkeologiska lämningar och antika texter. Tre punkter vilka boken *Metodövningar i historia: Historisk teori, metod och källkritik* tar upp är viktiga vid en första anblick på en historisk text. Hur förhåller sig tidsaspekten mellan källan och dess innehåll? Är källan en andrahandskälla? Finns det vissa tendenser i texten? Utifrån dessa frågor har forskare skapat fem regler för källkritik, vilka jag kort redogör för och har tillämpat på min litteraturstudie:

1. Identifiering och sortering av källorna

Syftet är att undersöka vem författaren är, när texten producerades och i vilken kontext författaren befinner sig i. Var källan har hämtat sin information ifrån.

2. Närhetskritik eller samtidskritik

---

⁷ Ekman, Stig, Tullberg, Per, Åmark, Klas 1993. *Metodövningar i historia: Historisk teori, metod och källkritik*, s. 32.

⁸ Andréén 1997, s. 14.

⁹ Ibid., s. 34.

¹⁰ Ibid., s. 47.

¹¹ Ibid., s. 53.

Hur nära i tid förhåller sig texten till innehållet? Finns det två källor som ger skild information om samma händelse föredras oftast den vilken är närmast händelsen i tid.

3. *Tendenskritik*

Vad är sant i en historisk källa? Vanligast är att utgå ifrån att det förekommer osanningar eller bortlämnande av information i en historisk källa.

4. *Beroendekritik*

Vid textanalys är man beroende av att informationen i en källa kan styrkas av en annan källa.

5. *Kontextuell kritik*

Informationen som ges i en källa måste sättas i ett sammanhang. Genom hypotesprövningar kan en uppfattning fås av en historisk händelse.¹²

Den moderna litteraturen har tolkat lämningar, antika texter och kompletterat detta med citat från forskarkollegor. De har därmed inte alltid varit på utgrävningsplatsen för att undersöka fynden. Ett undantag är Tønsberg som har gjort en egen undersökning av de romerska offentliga biblioteken. Närhetskritik har jag inte utförligt kunnat tillämpa på min litteraturstudie, då det skiljer avsevärt i tid mellan bibliotekens organisation och den moderna litteraturens resultat. Sanningshalten i den moderna och antika litteraturen kan alltid diskuteras, särskilt gällande den antika. Men eftersom jag inte fokuserar på t.ex. mängden dokument i ett bibliotek så anser jag att de antika källorna kan hållas som trovärdiga. Det finns ingen anledning för en brevskrivare att ljuga om bibliotekens organisering för en vän.

---

¹² Ekman, Stig, Tullberg, Per, Åmark, Klas 1993, s. 34ff.

3. Bakgrund

För att läsaren ska få en bättre förståelse för bibliotekens organisering av dokumentsamlingarna under antiken ger detta bakgrundskapitel en inblick i bibliotekens karaktär, skriften, de olika dokumentformerna under antiken och en kort historisk översikt.

3.1 Bibliotekens karaktär

Ordet bibliotek kommer ursprungligen från grekiskan och det förekom tre olika varianter, βιβλιοθηκη, απο-θηκη och η βιβλιων αποθηκη, vilka alla betyder en plats där någonting läggs bort eller åt sidan. Den ursprungliga betydelsen är βιβλιο –bok, θηκη–behållare. Det latinska *bibliotheca* är ett lånord från grekiskans βιβλιο –θηκη.¹³ Sextus Pompeius Festus ger oss denna information om begreppet bibliotek:

Bibliothecae et apud Graecos et apud nos [romarna; min anm.]
tam librorum magnus per se numerus, quam locus ipse, in quo
libri collocati sunt, appellantur. (Sextus Pompeius Festus, *Om ordens betydelse*)¹⁴

Både bland greker och bland oss själva [romarna] betyder
ordet bibliotheca antingen ett stort antal böcker eller platsen
där böckerna förvaras. (min översättning)

Vad kännetecknar ett bibliotek? Kan biblioteken under antiken särskiljas från arkiven? Det är ingen lätt uppgift då de i vissa fall sammanfaller med varandra. Den moderna litteraturen är oense på den punkten, medan en författare talar om ett bibliotek nämner en annan samma samling för ett arkiv. Jag koncentrerar denna uppsats på bibliotek, men är medveten om att något av biblioteken kan uppfattas som ett arkiv. Det är svårt att dra gränser för när en samling uppfattas som en beståndsdel antingen i ett arkiv eller i ett bibliotek.

Harris nämner detta problem och påstår att skillnaden mellan bibliotek och arkiv är ett modernt påfund, men att de båda i historiska sammanhang kan sammankopplas. Ur arkiven som existerade omkring 3000-talet f.Kr växte biblioteken fram.¹⁵ Även Tønsberg diskuterar skillnaden mellan arkiv och bibliotek. Han menar att dokumenten i ett arkiv är unika medan i bibliotek förekommer det fler exemplar av ett verk och att bibliotekens samlingar under antiken var mer generellt än arkivens.¹⁶ Jag anser att i biblioteken förvaras dokument som är till för att läsas och lånas ut, medan i arkiven bevaras dokument som är lagrade där ur administrativa aspekter.

---

¹³ Fehrle, Rudolf 1986. *Das bibliothekswesen im alten Rom: Voraussetzungen, Bedingungen, Anfänge*, s. 15.

¹⁴ Blanck, Horst 1992. *Das Buch in der Antike*, s. 133.

¹⁵ Harris, Michael H. 1995. *History of libraries in the western world*, s. 12

¹⁶ Tønsberg, Jeppe 1976. *Offentlige biblioteker i Romerriiget: I det 2. århundrede e. chr.*, s. 16.

Dock kan ett bibliotek ha verkat i båda syften, att arkivera och låna ut dokument till användarna. Dokumentsamlingarna under antiken behöver inte ha varit antingen ett arkiv eller bibliotek. Ebla är exempel på detta då det antagligen har börjat som en arkiverad samling för att senare utvecklas mer till ett bibliotek.¹⁷

Frågan är om antikens människor själva tänkte på detta. Historiker menar överlag att i Mesopotamien, antagligen den svåraste perioden att hålla isär bibliotek och arkiv, bekymrade människorna sig inte med att skilja på begreppen.¹⁸

Under antiken fanns det dessutom olika typer av bibliotek: tempel- palats- skol- privat- offentliga och statsbibliotek. I tempelbiblioteken förvarades dokument av religiös karaktär. De kungliga palatsbiblioteken kunde innehålla blandade dokument, allt ifrån administrativa texter, ekonomiska transaktioner till personliga dokument. Statsbiblioteken var en av de tidigaste formerna för bibliotek och där förvarades viktiga administrativa dokument, men även litterära texter.

De offentliga biblioteken spelade en viktig roll i samhället. Ett exempel är Aten där teater var en stor del av vardagen och litterära texter florerade. För att allmänheten skulle kunna läsa en pjäs var det viktigt att de offentliga biblioteken tillhandhöll det korrekta exemplaret av verket ifråga.¹⁹

Offentliga bibliotek kan endast existera och utvecklas om det finns ett behov av dem. Bibliotekens uppkomst är även nära relaterad till införandet av skolor. Speciellt i skolor där man undervisade i de olika vetenskaperna.²⁰

För grundandet av bibliotek krävs att samhället är socialt, ekonomiskt och politiskt utvecklat. I ett skriftlöst samhälle eller i ett lågt socialt utvecklat samhälle finns inga förutsättningar och inget behov av ett bibliotek. De ekonomiska förutsättningarna måste vara goda och där spelar även de politiska grunderna en stor roll. Om materialet är för dyrt att framställa har samhället inte råd med att samla in litteratur. Men när väl litteraturen är insamlad får man information från samlingen vilket kan vara viktig ur en politisk synpunkt.²¹ Under antiken grundades bibliotek främst för att undervisa människor och de var även en statussymbol. Men biblioteken skulle aldrig överleva om de tre förutsättningarna inte fanns.

Sättet att organisera de antika bibliotekens samlingar har i hög grad påverkat organisationen i modern tid i Europa. Mer erfarenhet och kunskap har givit oss ett bättre system för organisering av dokument, men grunden är densamma angående att materialet katalogiserades, ämnesindelades och att man angav dokumentets ursprung. Trots att det i de flesta fall enbart finns fragmentariska fynd av kataloger och

---

¹⁷ Bradscher, James Gregory 1985. Ebla's royal archives. *Information development*, s. 239.

¹⁸ Max, Gerald E. 1994. Ancient near east. *Encyclopedia of library history*, s. 31.

¹⁹ Harris 1995, s. 6f

²⁰ Makowiecka, Elzbieta 1978. *The origin and evolution of architectural form of Roman library*, s. 28.

²¹ Harris 1995, s. 3f.

biblioteksbyggnader, kan forskare genom noggrant arkeologiskt arbete och genom de antika litterära källorna få en mycket god bild av antikens biblioteksorganisation.²²

3.2 Skriften

För att ett bibliotek överhuvudtaget kan existera krävs att människorna har ett alfabet. I den tidiga bibliotekshistorien var oftast enbart en liten del av folket läskunnigt och då i huvudsak härskaren, prästerna och härskarens närmsta män.

Omkring 3500 f.Kr introducerades alfabetet i Mesopotamien vilket medförde att människorna började samla dokumenten i speciella rum. Precis som grekerna och andra folkgrupper trodde folket i Mesopotamien att skrivkonsten var en gåva från gudarna. Därav prästernas intresse för skrivkonsten. Mesopotamiernas skrivkonst kallas för *kilskriften*. Med en trehörnig sticka tryckte de olika kombinationer i mjuka lertavlor vilka sedan brändes.²³ Kilskriften kunde dock inte alfabetiseras, dokumentets innehåll och ursprung var den bibliografiska guiden för användarna. Precis såsom det fungerar i modern tid. I ett tidigt stadium bestod kilskriften av bilder, från att varje bild bestod av en tanke utvecklades det under åren till att bestå av ord/delar av ord och ljud/delar av ljud.²⁴

I Egypten markerades viktiga delar i ett papyrusdokument med rött bläck. Bl.a. har titeln markerats med det röda bläcket. Sådana dokument existerar från ca 1600 f.Kr. Användaren kunde med hjälp av det röda bläcket snabbt identifiera titel och viktiga delar av en papyrusrulle istället för att läsa igenom hela rullen.²⁵

Under minoisk tid användes linear B, en stavelseskrift, i Grekland. Detta alfabet efterträddes av det grekiska alfabetet som har sitt ursprung från fenicierna ca 1300 f.Kr. De flesta alfabet som används idag har sina rötter i feniciernas alfabet. Det grekiska alfabetet hade ursprungligen 22 tecken, precis som det romerska.²⁶ Det latinska alfabetet har sitt ursprung från greker som hade bosatt sig i Magna Graeca (Syditalien) och de använde sig av ett grekiskt lokalt alfabet som romarna övertog.²⁷

3.3 Dokumentformer under antiken

Bibliotekens organisation av samlingen varierar beroende på dokumentformen. Under antiken var tre typer av dokumentformer vanligt förekommande i biblioteken: lertavlor, papyrus- eller pergamentrullar och kodex. Dock skrev man även på bl.a. vaxtavlor. Lertavlor förekom främst i Mesopotamien och i tidiga arkiv i andra delar av Medelhavet. Papyrus var den dominerande formen för rullar men det förekom

---

²² Šamurin, Evgenij Ivanovic 1977. *Geschichte der bibliothekarisch-bibliographischen Klassifikation*, s. 20f.

²³ Max 1994, s. 23f.

²⁴ Ibid., s. 29f.

²⁵ Kilgour, Frederick G. 1993. Brief communication: Locating information in an Egyptian text of the 17th century B.C. *Journal of the American society for information science*, s. 292.

²⁶ Grekiska 1993. I *Bonniers stora lexikon*, Bd. 5, s. 112.

²⁷ Latin 1994. I *Bonniers stora lexikon*, Bd. 8, s. 6.

även rullar av pergament. Kodexformen behandlas endast kortfattat i min uppsats, eftersom kodex var en startpunkt för en ny typ av organisering av bibliotekssamlingen i Medelhavsområdet.

Lertavlor från Mesopotamien är daterade till omkring 3500 f.Kr. Dock var de efter införandet av det feniciska alfabetet svåra att skriva på, då bokstäverna var kurvigare än förut. Detta var inte ett problem med papyrusrullar och slutligen försvann användandet av lertavlor under 100-talet e.Kr.²⁸

I Mesopotamien avses med en bok den grupp av tavlor som innehåller ett helt verk samt att de var hopbundna med ett snöre för att underlätta hanteringen och förhindra att tavlorna separerades när de skulle sättas tillbaka in i hyllan, eller läggas i korgen eller lådan.²⁹ Det bästa sättet att förvara lertavlor förutom att binda ihop dem med ett snöre var att stapla dem ovanpå varandra eller på kant intill varandra, tyvärr ger denna organisation utrymme för att man lätt kan förlora en tavla.³⁰

När papyrusrullar började användas i Grekland är osäkert, den tidigaste referensen är en vas målning från 490 f.Kr där en yngling håller i en rulle.³¹ Papyrusrullarna var i allmänhet 3,2 – 3,6 m långa, men kunde även vara upp till 6 m eller längre, texten fanns på insidan. Egyptierna hade under en lång period tillverkat papyrus, ända från 3000 f.Kr men det skulle dröja innan det började användas och då främst av greker och romare.³² Den romerska papyrusrullen var något kortare runt en meter och den var oftast insvept i tyg och sammanhållen med ett snöre. Värdefullare rullar förvarades i pergament eller läderfodral.³³

Under antiken användes även pergament som material, men blev aldrig riktigt lika använd som papyrusen. Bl.a. egyptierna hade länge använt pergament, men av någon anledning kallade romarna materialet som kom från Pergamon för pergament, *pergamene* – från Pergamon, trots att det används tidigare av andra folkslag. Även i Mesopotamien användes pergament sida vid sida med lertavlor under 700-100 f.Kr. Pergament bestod av välberett skinn och användes ofta till *sylliboi* – etiketter, då det var hållbarare än papyrus.³⁴

Fortfarande under 200-talet e.Kr dominerade papyrus som material. Under senantiken, 400-500-talet, blev kodexformen allt populärare och slutligen gick man definitivt över till den.³⁵ Kodex bestod av hopbundna blad mellan två pärmar. Formen härstammade från träskrivtavlor vilka hade används i 1500 år för att skriva anteckningar på.³⁶ Papyrusrullarna förstördes inte utan bevarades förmodligen i arkiv. Fördelen med kodex var att man kunde skriva på båda sidor av ett blad och

---

²⁸ Kilgour, Frederick G. 1998. *The evolution of the book*, s. 21.

²⁹ Staikos 2000. *The great libraries: From antiquity to the renaissance (3000 B.C. to A.D. 1600)*, s. 12.

³⁰ Casson, Lionel 2001. *Libraries in the ancient world*, s. 5.

³¹ Blanck 1992, s. 75.

³² Casson 2001, s. 25.

³³ Harris 1995, s. 64.

³⁴ Ibid., s. 48.

³⁵ Tønsberg 1976, s. 117.

³⁶ Kilgour 1998, s. 6.

den bestod i huvudsak av pergament vilket var ett mer hållbart material än papyrus. Titeln skrevs på kanten på kodex eller på ett annat väl synligt ställe. Biblioteket behövde inte göra stora omorganiseringar i hyllorna utan kodex förvarades liggandes platta på hyllorna där papyrusrullarna tidigare hade legat i stora högar. Även bibliotekskatalogerna omvandlades till kodex vilket underlättade mycket för användarna som kunde bläddra fram enkelt och snabbt till det verk de var intresserade av. Kodexformen krävde även mindre utrymme än rullarna och det var en stor fördel då samlingen i biblioteket växte.³⁷

3.4 Historisk översikt

För att förstå hur biblioteken uppkom relaterade till de sociala, politiska och ekonomiska förutsättningarna och för att läsaren ska få en inblick i det antika samhället redogör jag kort för hur livet under antiken gestaltade sig. Sammanfattningen grundar sig på Montgomerys bok.³⁸

Under 3000-talet f.Kr gick människorna i Mesopotamien och i Egypten över till en jordbruksekonomi, vilket förändrade deras liv och gav förutsättningar för en ny levnadsstandard. För första gången började människorna i dessa områden att föra anteckningar över beståndet. De bevattningsanläggningar som grundades hade stor del i den nya livsföringen och ledde till att nya statsmakter bildades. I Mesopotamien, området vid Tigris och Eufrat, bildades nya statsmakter och många olika folk härskade i området under ett par tusen år. Bland de främsta var sumererna för vilka religionen var den dominerande. Skrifterna från denna tid domineras av ekonomiska och administrativa transaktioner vilket arkeologer bekräftat genom flertalet fynd av lertavlor. Sumererna idkade även handel där köpmännen begav sig bort till Indusdalen.

2350 invaderades sumererna av akkaderna ledda av Sargon I, han utropade Akkad till ny huvudstad. Akkaderna blandade sin kulturtradition med den sumeriska och övertog även sumerernas kilskrift. Sargon I och hans efterföljare lyckades härskas i 200 år innan riket upplöstes i slutet av 2000-talet av plundrande stammar.

Ca 1950 övertog amoriter kontrollen i Mesopotamien och de grundade bl.a. Babylon. Babylonierna expanderade riket vilket kan läsas om på de kilskriftstavlor som hittades i ett palatsarkiv. Under denna tid kom människor som talade ett indoeuropeiskt språk till Grekland och Mindre Asien. De bildade de hettitiska riket med huvudstaden Hattushash och var en stormakt under 1300- och 1200-talen, dock var riket inte så influerat av mesopotamisk kultur. Ebla, en nordsyrisk stad, invaderas av hettiterna och deras rike expanderade i det östra Medelhavsområdet. Även Ugarit hörde till hettiternas rike och staden hade sin storhetstid under 1300-talet där handeln spelade en viktig roll. Viktigast för Ugarit och andra småstater var ändå jordbruket. Inre oroligheter i det hettitiska riket ledde till rikets undergång 1200.

---

³⁷ Casson 2001, s. 124f.

³⁸ Montgomery, Hugo 1995. *Medelhavsvärldens historia till omkring 400 e.Kr.*, passim.

Under pyramidtiden 2500 f.Kr blomstrade Egypten och det var templen som hade all rikedom och makt. Det finns arkeologiska fynd som pekar på ett inflytande från Mesopotamien bl.a. i form av arkitekturen. Egyptens historia är präglad av religiösa konflikter vilket framgår av de brev som upptäckts i de kungliga arkiven. Egyptierna förde krig bl.a. med hettiterna, men en överenskommelse nåddes till slut.

Under 1200-talet var Medelhavsområdet oroligt och en del stater gick under, även stora folkförflyttningar förekom. Allt stabiliserades av assyrier som bildade en stormakt och blomstrade mellan 800-600-talet. Städerna Assur, Nimrud, Khorsabad och Ninive var de ledande städerna under denna period. Kungarnas kulturpolitik var traditionell och relaterade till sumererna och amoriterna. Palatsbiblioteken innehöll stora samlingar av traditionellt material men även astrologiska och medicinska dokument. 612 föll Ninive och det var slutet på det assyriska riket.

Under 2000-talet i Grekland dominerade palatskulturen på Knossos på Kreta, men när denna gick under ca 1400 blev Pylos den ledande staden på det grekiska fastlandet. Arkiv från Knossos och Pylos ger oss en inblick i de komplicerade samhällena. Knossos var ett administrativt centrum och det mesta antecknades på lertavlorna. Skriften de använde var linear B. I jämförelse med Kreta var fastlandet ett fattigt område, men började gradvis utvecklas till ett rikt jordbrukssamhälle. Arkivet i Pylos vittnar om stora påfrestningar från fiender och detta resulterade i att Pylos föll i slutet av 1200-talet. Det skulle dröja till ca 700-talet innan Grekland återtog en stormaktsroll. Grekerna utvecklade en samhörighet med språk, religion, kultur och politik som grund. I den ledande staden Aten hölls människorna samman av lokala religiösa kulturer, politisk och ekonomisk verksamhet. Det grekiska alfabetet som infördes av fenicierna kom i bruk under denna tid. Trots ett skrivkunnigt folk finns inga arkiv bevarade från de grekiska stadsstaterna. Jordbruket var nu den dominerade huvudnäringen och en befolkningsökning inträffade. Till en början bidrog inte handel i någon större utsträckning till de grekiska städernas utveckling. Dock blev Aten senare en betydelsefull makt inom handeln i Grekland. I det äldsta Grekland var det endast några få rika som hade politisk makt. Grekland genomgick under århundradena olika styrelseformer från kungadöme och tyrannvälde till adelsstyre. Genom Kleisthenes reformer 508 blev Aten en demokrati. Riket blomstrade under 400-talet men de många krigen i Aten frestade på ekonomin, dock inte kulturellt sett. Många litterära storverk nedtecknades under denna tid och byggnadsverken var imponerande. Bl.a. bidrog slaget vid Marathon att Atens anseende steg i Grekland.

Makedonierna var ett oorganiserat folk under 500-talet, men efter många krigståg med Alexander den store skapade sig makedonierna en stormakt. En av Alexanders fältherrar Ptolemaios I Soter blev kung över Egypten i slutet av 300-talet, men hade även kontroll över södra Syrien och delar av Mindre Asien. Krigen gynnade grekerna vilket medförde att deras språk och kultur spreds över stora områden. Under 300-talet utvandrade greker till Egypten, Syrien, Mesopotamien och även östligare områden. I Egeiska havet korsades många handelsvägar vilket bidrog till att handelspolitiken blev än viktigare och möjligheter för handel mellan Grekland och öst ökade avsevärt.

Ptoleméernas intresse för litteratur och vetenskap medförde att de upprättade Museion i Egyptens enda stad Alexandria. Liknande institutioner upprättades även i andra hellenistiska städer. Pergamon var ett av hellenismens riken som grundades efter att de lyckats göra sig självständiga under ledning av Eumenes I. I övrigt är det svårt att få en klar bild över händelserna i det hellenistiska riket, men kulturellt- och språkligt sett var de en enhet.

Rom, en stad med en brokig historia, blev under 220-talet en viktig politisk faktor i öst och blev en dominerade stormakt till slut. Roms imperium var dubbelspråkigt då grekiska talades i de östra riksdelarna. Därav den omfattande litteraturen på grekiska och dubbelbiblioteket som bestod av en grekisk och en latinsk språkavdelning. De faktorer som utgjorde Romarrikets utbredning var att man lade under sig stater, anlade kolonier och hela tiden utökade sitt territorium. Rom blev en beskyddare, *patronus*, åt de stater som inte överlevde på egen hand. Under 100-talet blev Rom den ledande stormakten i Medelhavsområdet. Soldater plundrade städer på deras skatter och även biblioteket och förde med sig samlingarna till huvudstaden. Samtidigt flödade den grekiska kulturen in i Rom och de bildade talade grekiska. De romerska kejsarna grundade nya städer överallt i riket och spred på så sätt även kulturen. Kejsarna uppmuntrade även bildning vilket ledde till de offentliga biblioteken, både i och utanför huvudstaden.

Romarriket blev tillslut ett för stort rike att försvara, när germanska stammar gjorde intrång på 230-talet e.Kr. Kriget medförde sämre ekonomiska möjligheter för kulturen. De pengar som tidigare hade satts åt sidan för kulturen gick nu istället till kejsaren och hären. Kristendomen började spridas vilket var ännu en påfrestning för riket. Det uppstod motsättningar mellan kyrkan och staten, detta eftersom de kristna vägrade att delta i religiösa ceremonier för den romerske kejsaren och därmed betraktades som illojala. Många av de romerska provinserna utvecklades till kristna centrum bl.a. Alexandria. Under kejsar Konstantin (född 275 e.Kr) fick kristendomen mer makt. Romarriket delades i öst och väst och led av stora påfrestningar. Rom plundrades av germaner 410 och Västrom upplöses gradvis under 400-talet. Medeltiden började.

4. Organisering av bibliotekssamlingar

I detta kapitel kommer jag att gå igenom biblioteken i Medelhavsområdet och deras organisation av bibliotekssamlingarna i förhållande till katalogisering, klassificering och andra organisationsprinciper. Områdena som jag behandlar kronologiskt är Mesopotamien, Grekland och Romarriket.

4.1 De första biblioteken

Mesopotamien var det första dokumenterade området som använde sig av biblioteksorganisation, med ganska enkla metoder som att identifiera titeln av ett verk, arrangera dokumenten och skapandet av de första katalogerna. De var även de första som fick lida av misskötsel av arrangemanget och tjuvar. Många kulturer har blomstrat vid floderna under många tusen år, precis som i Egypten. Mesopotamien var ett mångkulturellt område och var befolkat av sumerer, elamiter, akkadier, assyrier, hettiter, kaldéer och babylonier. En anledning dock till att vi vet mer om Mesopotamiens organisering av bibliotek vid denna tid än om Egyptens är att människorna i Mesopotamien använde sig av lertavlor att skriva på istället för papyrus som i Egypten. Papyrus är ett mycket ömtåligt material och därför finns det inte kataloger eller andra historiska skrifter kvar som kan säga oss något om biblioteken.³⁹

Vi vet att under 2000-talet f.Kr blev det i Egypten vanligare med litterära texter och egyptierna ägde privatbibliotek. I privatbiblioteken förvarades papyrusrullarna i duvhålsliknande nischer, i kärl på hyllor eller i läderfodral. En del tempel hade två bibliotek, ett för allmänheten och ett med teologiska verk för prästerna.⁴⁰

De få fragment som finns från Egypten är mer lyckoträffar, då det kan handla om en katalog som har inristats i sten eller att ett bibliotek nämns kort i den moderna litteraturen. En katalog inristad i en vägg finns fortfarande bevarad i Egypten. I Apollinopolis Magma, det gamla Edfu, finns en kataloginskrift på väggen i ett bokrum i Horustemplet. Själva bokrummet kallas för Papyrushuset och där finns 37 titlar på verk. Den är daterad till ca 170 f.Kr men är antagligen baserad på äldre modeller.⁴¹

Lera, däremot, är mycket hållbart och kan bevaras även om det brunnit i ett bibliotek, det finns därför talrika fragment från Mesopotamien.⁴² Ytterligare en orsak till varför ändå så få bibliotekskataloger har hittats från denna tid kan vara att i stora allmänna bibliotek och i specialiserade bibliotek fanns dokument som behandlade många ämnen men som innefattade en lång tidsperiod. Antagligen har de märkt och arrangerat bokhyllorna kronologiskt eller angående ämne. Detta för att spara tid för bibliotekarien så att denne inte behövde gå igenom en lång katalog.⁴³ Dock finns det

---

³⁹ Casson 2001, s. 1 & 15.

⁴⁰ Harris 1995, s. 27f.

⁴¹ Šamurin 1977, s. 8.

⁴² Casson 2001, s. 1f.

⁴³ Staikos 2000, s. 12.

fler katalogfragment bevarade från denna period än från Romarriket, anledningen till detta kan vara att Rom plundrades svårt och många byggnader och därmed artefakter förstördes.

4.2 Mesopotamien

Att människor tidigt under antiken organiserade och klassificerade material och förvarade detta i ett speciellt rum kan bevisas genom fynd från Mesopotamien. Där började sumererna redan under tidigt 2000-tal f.Kr, eller kanske ännu tidigare, att organisera sitt material. Biblioteken innehöll lertavlor och det uppkom hela tiden nya bibliotek. Nya bibliotek grundades från 3000-talet och fram till Alexanders tid omkring 300-talet f.Kr. Trots att arkeologer och forskare har upptäckt ett stort antal av lertavlor med inskrifter från den sumeriska perioden, 2000-talet f.Kr⁴⁴, så får vi vetenskapen om hur de organiserade biblioteken först i slutet av denna period. De organiserade sina bibliotekssamlingar metodiskt och höll dem lättillgängliga för lån. Nikolaus Schneider, som citeras av Staikos, har två påståenden om sumerernas bibliotek:

- 1) Biblioteken innehöll allt som skulle kunna behövas för framtiden och nästan allt som innefattade finansadministrationen.
- 2) Biblioteken förvarade allt material i ett speciellt rum och var organiserade på ett sådant sätt att det var möjligt att genom ett snabbt ögonkast identifiera varje lertavla, tavlans innehåll och hur många tavlor som verket omfattade.⁴⁵

Sumerernas och de andra folkslagen i Mesopotamien samlade skrifter av olika karaktärer i sina bibliotek. Det var allt från transaktioner till litterära arbeten så som epik och myter och även skrifter om hur man utförde religiösa ceremonier. Det fanns palatsbibliotek, statsbibliotek och även privatbibliotek. Stora dokumentinsamlingar fanns det i tempelbiblioteken, vilka oftast hade hand om skolorna.⁴⁶

Forskare antar att de äldre katalogerna var ordnade systematiskt och hade avdelningar och grupper som motsvarade ämnesområdet av de verk som fanns i biblioteket. Som bevis för en systematisk organisering finns:

1. Litteraturlista.
2. Trovärdiga fragment av kataloger.
3. Utgrävningar av bibliotek och de dokument som de innehöll.⁴⁷

Omkring 2350 f.Kr erövrades den sumeriska småstatsvärlden av den akkadiske kungen Sargon I och han grundade en ny huvudstad, Akkad, som antagligen låg vid Tigris mellersta lopp.⁴⁸ Akkad hade ett bibliotek som sägs vara det första stora biblioteket i Asien som hade en katalog, vilken hjälpte användaren att finna den sökta boken.⁴⁹

---

⁴⁴ Montgomery 1995, s. 7.

⁴⁵ Staikos 2000, s. 3f.

⁴⁶ Ibid., s. 9.

⁴⁷ Šamurin 1977, s. 6.

⁴⁸ Montgomery 1995, s. 9.

⁴⁹ Šamurin 1977, s. 8.

Under 1980-talet fann arkeologerna det kungliga palatset i Ebla i Syrien. I palatset fanns ett bibliotek men det hade bränts av plundrare under 2300-talet f.Kr. Samlingen bestod av en blandning ämnen. Det fanns litterära verk, men de administrativa och ekonomiska dokumenten dominerade. Lertavlorna låg i högar på golvet, de hade förvarats på trähyllor längs med väggen och när arkivet brann så ramlade tavlorna ner på golvet. Samlingen av tavlor var inte så stor så antagligen var ingen katalog nödvändig.⁵⁰ Men tavlorna var dock inte oorganiserade, samlingen var arrangerad i två rum. Det mindre rummet innehöll ekonomiska transaktioner och i det större rummet fanns över 15 000 lertavlor i tre plan. Hyllorna de stod på har inte bevarats efter branden men tavlorna har ramlat ner på golvet i nästan exakt ordning så som de stod uppställda. Lertavlorna har olika former beroende på innehållet, runda tavlor vilka förvarades nederst innehöll ekonomiska och administrativa texter. På de övre hyllorna förvarades kvadratiska och rektangulära tavlor innehållande blandat material. Tavlorna förvarades lutande mot väggen och med den översta textraderna synliga, små skärvor skilde tavlorna åt för att underlätta framtagningen och tillbakasettandet. På tavlornas kant fanns en kortfattad innehållsförteckning.⁵¹ Tavlor som kan anses vara klassificerade listor har även hittats i Ebla. De listar gudar, kungar, fiskar etc. och detta görs med det som ses viktigast eller har högre rang högst upp.⁵²

Ett stort bibliotek fanns det i Nippur, i södra Mesopotamien, med sina 80 rum.⁵³ Bland de lertavlor som har hittats i Nippur fanns två som är daterade till omkring 2000 f.Kr. De innehöll listor av sumeriska litterära verk; olika myter, hymner och klagosånger. En av listorna hade 68 titlar, den andra 62. Det är tydligt att de båda lertavlorna berör samma dokumentsamling eftersom 43 titlar förekommer på båda tavlorna. Det är troligt att två olika skrivare katalogiserade samma dokumentsamling vid två olika tillfällen. Titlarna förekom inte i någon speciell ordning, men är ändå ett bevis för att människor redan i slutet av 2000-talet f.Kr hade börjat intressera sig för att organisera sitt material.⁵⁴

Arkeologiska fynd från Mari och Ugarit ger en bra bild av hur biblioteken sköttes och organiserades. I Mari fann den franske arkeologen André Parrot ruiner av ett stort palats som under tidigt 1000-tal f.Kr hade varit ett viktigt regeringscentrum. Totalt har runt 20 000 lertavlor påträffats, den tidigaste från assyriernas dominans under kung Shamshi-Adad som regerade 1813 till 1781 f. Kr. Det som är mest intressant med detta fynd för oss är att arkeologerna fann lertavlor som var klassificerade genom att de förvarades i separata rum beroende på vilket som var deras innehåll. Exempelvis innehöll ett rum (nr. 115) ett diplomatiskt arkiv från de två senaste av Maris guvernörer. Andra rum innehöll enbart affärsdokument, lönelistor, kontrakt eller andra dokument angående administration eller organisering av palatset.⁵⁵

---

⁵⁰ Casson 2001, s. 3.

⁵¹ Järv, Harry 1991. *Kunskapens träd: Om lagring och spridning av information*, s. 22.

⁵² Wellisch, Hans H. 1981. Ebla: The world's oldest library. *Journal of library history*, s. 496.

⁵³ Šamurin 1977, s. 8. 80 rum är ett stort antal rum, ingen annan forskare nämner antalet rum, jag har ingen möjlighet att själv ta reda på om informationen är korrekt.

⁵⁴ Casson 2001, s. 4.

⁵⁵ Staikos 2000, s. 10.

Biblioteket i Ugarit ger en bra inblick i deras metoder att klassificera och arrangera sitt material. De arkeologiska fynden visar att materialet förvarades och klassificerades antingen i separata rum eller i rum som användes för mer än en kategori. Det fanns två olika metoder som ofta användes för att förvara lertavlorna. Antingen på hyllor av trä eller i lerkärl/lergods i form av kannor eller korgar. Bokhyllorna bestod av en låg hylla gjord av lera, som oftast stod längs med väggen, den höll uppe en rad av trähyllor. Själva tavlorna förvarades stående på ända med högra hörnet mot väggen. Det är troligt att hantverkare tillverkade ett anpassat system av vertikala skiljeväggar som kunde flyttas för att på så sätt kunna forma små eller stora avdelningar för tavlorna och från att hindra dem att falla över.⁵⁶

I de bibliotek där detta förvaringssystem med bokhyllor inte kunde användas på grund utav att det inte fanns tillräckligt med plats, så förvarades lertavlorna i lerkärl eller stora korgar vilka var markerade med etiketter av lera för att användaren skulle veta vad de innehöll. Från den sumeriska perioden har arkeologer funnit dessa etiketter som var fastsatta på korgar som innehöll litterära verk. Det förekom även att tavlorna förvarades i lådor gjorda av trä, brons eller något annat dyrbart material. Vilket bevisas i ett epik från den äldre babyloniska tiden som börjar med orden; "You open the box of tablets and read the inscription"(en översättning till engelska). Ett annorlunda sätt att förvara tavlor användes i Nabutemplet i Khorsabad, där förvarades tavlorna i duvhål. Arkeologerna fann en grupp av nischer vilka var arrangerade i tre horisontella hyllor och de fann även fragment av inskrifter på block och tavlor.⁵⁷ Detta förekom även i Egypten vilket jag tidigare nämnt.

Från 1200-talet f.Kr, möjligtvis ännu tidigare, kan en förbättring av katalogiseringen ses genom att katalogisatörerna satte identifieringsmärken på tavlorna. Ett exempel är i Hattushash som var huvudstad i hettiternas rike mellan åren 1600-1200 f.Kr. I Hattushash fann arkeologer ett stort antal lertavlor som härrörde från palatset. Den kanske intressantaste upptäckten var katalogen som bevisar att de har utvecklat och börjat använda katalogerna mer än vad de gjorde i exempelvis Nippur. Katalogen består av en serie tavlor, är daterad till 1200-talet f.Kr och innehåller detaljerade bibliografiska ingångar. Varje ingång anger i början hur många tavlor ett visst verk innefattas av. Sedan följer titeln på verket eller snarare de första orden i texten eller en kort beskrivning av vilket ämne verket behandlar. Ibland finns även författarnamnet med eller annan värdefull information. Några exempel på ingångar (översatta till engelska):

Three tablets on the spring festival of the city of Huma.
How the presiding official celebrates the festival. First and second tablets missing.

One tablet. Words of Annana, the old woman.
When one supplicates the Storm-God. Not the end.

---

⁵⁶ Staikos 2000, s. 11.

⁵⁷ Ibid., s. 11.

One tablet, the end, on the purification of a murder. When the exorcist-priest treats a city for a murder. Words of Erija.⁵⁸

Det kan även noteras att de antecknade om tavlan var försvunnen. Information om hylluppställningen fås i en annan ingång (översatt till engelska); ”they do not stand upright”. De flesta tavlor förvarades på kanten medan just dessa låg ner platta. Många av verken som nämns i katalogen har hittats i den stora massan av tavlor. Några av dem har noter - *kolofoner* som påminner mycket om ingångarna i katalogen, en del av dem är t.o.m. ord för ord. Casson förmodar att antagligen har katalogisatörerna mer eller mindre kopierat noterna för att spara tid.

Hattushash katalog innehöll en specifik dokumentsamling och användes av palatsets präster. Den var ett ovärderligt verktyg för dem när de skulle leta igenom biblioteket och de behövde inte leta igenom varenda tavla för att få informationen de ville åt. Nackdelen med katalogen var dock att ingångarna var i total oordning och gav inga indikationer på var tavlorna var placerade. (Det skulle dröja ca 1000 år innan alfabetiserade kataloger uppfanns). Fynden från Hattushash är mycket viktiga då de visar på en utveckling inom organisationen av bibliotek.⁵⁹

Många av tavlorna i Hattushash hade en not tillagd efter texten på baksidan för att kunna identifiera verket, ungefär på samma sätt som en titelsida gör idag. Här följer ett par exempel (översatta till engelska):

Eight tablet of the Dupaduparsa Festival, words of Silalluhi and Kuwatalla, the temple-priestess. Written by the hand of Lu, son of, Nugissar, in the presence of Anuwanza, the overseer.

Second tablet of Tudhaliyas, the great king, on the oath. End. This tablet was damaged; in the presence of Mahhuzi and Halwalu, I, Duda, restored it.

Noten inkluderar, som i det första exemplet, namnet på den skrivaren som har kopierat texten. Den andra noten anger att tavlan har skadats vid ett annat tillfälle, men att en skrivare vid namn Duda reparerade den så att den skulle bli läsbar igen. Alla tavlor hade inte noter, men de var till stor hjälp för användarna. Genom att läsa noterna fick användaren snabbt information om vad tavlan innehöll och vilken del av ett verk den representerade.⁶⁰

I början av noten anger man det antal tavlor som verket innefattar. Det var värdefull information eftersom skrivarna skrev på båda sidor av en tavla och oftast med liten stil.⁶¹ Skrivarna angav även titel och serienumret av tavlan eller kapitlet. Det var även vanligt att de skrev de första orden i följande tavla i noten. Detta för att försäkra sig om att användaren läste tavlorna i rätt ordning. Ett exempel är verket ”Epic of Gilgamesh” där anmärkningen i slutet av elfte tavlan är (översatt till engelska); ”He

---

⁵⁸ Casson 2001, s. 5f.

⁵⁹ Ibid., s. 7.

⁶⁰ Ibid., s. 4f.

⁶¹ Ibid., s. 5.

who saw all things, eleventh tablet". Orden "He who saw all things" är titeln på kapitlet.⁶²

Grundarna till de tidiga biblioteken förblir namnlösa. Den förste som forskarna vet vid namn var Tiglath-Pileser I som var en av Assyriens störste regenter under 1115-1077 f.Kr. Han grundade ett bibliotek och precis som i biblioteken i Ebla och Hattushash var bara några få verk litterära. Det intressanta med Tiglath-Pilesers bibliotek var att det fanns en katalog över musikaliska kompositioner. Ingångarna i katalogen inkluderade instrumenten som skulle användas när texten framfördes (översatt till engelska, med anmärkning av Casson):

5 Sumerian psalms comprising one liturgy, for the *adapa* [probably a tambourine].
Song to the reed flute in Sumerian.
Three recitations to the pipe in Semitic.⁶³

Sargon II, Sennacherib och Esarhaddon hade lagt grunderna för ett bibliotek i den assyriska huvudstaden Ninive. Men när Assurbanipal gjorde sig till härskare över mellanöstern (668-628 f. Kr) lade han ner så mycket omsorg i organiseringen och berikningen av biblioteket att forskare håller honom som dess grundare. Det verkar som om Assurbanipals mål var att samla all skriven text av sociala, kulturella och religiösa traditioner i hans rike. Därför samlade han in (eller snarare hans undersåtar) kopior av de viktigaste litterära verken av babylonier och assyrier.⁶⁴ 1849-1854 utforskade arkeologer Assurbanipals bibliotek i Ninive, det bestod av ca 20 000 lertavlor med texter på sumeriska och babylonsk-assyriska. Arkeologer fann även en katalog på lertavlor med anteckningar på kilskrift. Katalogen innehöll begynnelseord av texter, innehåll och kännetecknen av ett visst kapitel, tavlans siffra och vem som var bokens författare. En fransk assyriolog, Joachim Menant, gjorde en rekonstruktion av katalogen och kom fram till dessa huvudavdelningar; grammatik, historia, lagar och rätt, natur, geografi, matematik, astronomi, magi och *dogma*. Naturavdelningen var ytterligare indelad i djur, växter och mineraler och dogmaavdelningen bestod av religion, legender och sagor.⁶⁵

Assurbanipals biblioteket var indelat i två sektioner. En sektion innehöll brevväxling, diplomatiska dokument, affärer och kontrakt. Den andra sektionen innefattade litteratur och akademiska verk inom historia, religion och vetenskap. Den största avdelningen bestod av verk om astrologi, medicin och religion.⁶⁶

Även i Assurbanipals bibliotek användes noter i tavlorna för anteckningar om verket i fråga, trots att biblioteket var för hans egen användning men säkert har även hans närmaste män haft tillgång till det. En ytterligare användning av noterna fick man då man antytt vissa hot mot dem som rubbar organisationen i biblioteket (översatt till engelska):

---

⁶² Staikos 2000, s. 12.

⁶³ Casson 2001, s. 8f.

⁶⁴ Staikos 2000, s. 12.

⁶⁵ Šamurin 1977, s. 6.

⁶⁶ Staikos 2000, s. 13.

... Whoever removes [the tablet; Cassons anm.], writes his name in place of my name [Assurbanipal; min anm.], may Ashur and Ninlil, angered and grim, cast him down, erase his name, his seed, in the land.⁶⁷

I Assurbanipals bibliotek förvarades lertavlorna i kärl, vilka i sin tur förvarades på hyllor. I vilket kärl tavlan förvarades i noterades på en etikett på tavlan och även vilken hylla kärlet stod på och i vilket rum. På väggen i varje rum vid dörren fanns en lista av de verk som rummet innehöll.⁶⁸

Förutom de nämnda biblioteken fanns det fler men organiseringen av dem är inte känd, antagligen har de organiserats på liknande sätt. Dock kan jag konstatera att det förekommit stora samlingar dokument under denna perioden och att de har systematiskt arrangerats i hyllor eller lerkärl med tillhörande katalog.

4.3 Grekland

Förvaringssätten och organiseringen skiljer sig i Grekland från Mesopotamien beroende på materialet. Innevånarna runt Medelhavsområdet började att använda papyrusrullar att skriva på vilket därmed förändrade även organiseringen av biblioteken. Väggnischer av olika storlekar med trä- eller marmorhyllor användes för att förvara papyrusrullar och även hyllor som hölls uppe av bronskonsoler förekom längs med väggarna. Bland de tidigaste fynden av bokskåp från den klassiska tiden är försäljningen av Alcibiades ägodelar 415 f.Kr, där (översatt till engelska från grekiska) ”a chest with two and four doors”, som enligt Staikos antagligen var ett skåp där pergamentrullar förvarades, fanns till salu.⁶⁹

Influenser från filosofiska skolor i Jonien och Magna Graecia påverkade akademiker att intressera sig under tidigt 400-tal för att forma bibliotek.⁷⁰ Enligt Polybios fanns det under 200-talet f. Kr så många bibliotek som det fanns atenare.⁷¹ Detta är kanske en överdrift, men om man läser mellan radera och tolkar detta uttalande anser jag att det nog funnit många bibliotek i Aten, d.v.s. många privatbibliotek. De innehöll antagligen inte en så stor samling att organisering var nödvändig, det kan vara ett skäl till att det finns så få bevis för organisering under denna period. Trots att det finns bristfälligt material kan jag ändå fastställa att det fanns både kataloger, bibliografier och att man arrangerade dokumenten systematiskt i de biblioteken som innehöll en större samling.

Bokhyllorna och bokskåpen var dekorerade med skulpturer eller bilder av diktare, filosofer, lärda eller andra författare, av vilka arkeologer har funnit material om i biblioteken. Det finns anledning till att tro att grekerna dekorerade bokhyllorna eller skåpen för att användarna lättare skulle finna de sökta dokumenten. Detta sätt övertogs av romarna i de första offentliga biblioteken. Bysten eller bilden av en

---

⁶⁷ Casson 2001, s. 12.

⁶⁸ Harris 1995, s. 20.

⁶⁹ Staikos 2000, s. 53.

⁷⁰ Ibid., s. 31.

⁷¹ Ibid., s. 42.

författare som tillhörde en viss litteraturinriktning kunde även fungera som en indikator på att just den hyllan där de fanns avbildade även innehöll litteratur av andra författare inom samma inriktning. Det var dock inte tillåtet för vem som helst att gå in bland hyllorna eller skåpen för att ta ner materialet utan det sköttes av bibliotekspersonalen, antagligen ett sätt att försöka bevara organisationen. Genom bibliotekskatalogerna fick användaren en blick över bibliotekets innehåll och kunde meddela personalen om vilken litteratur som önskades. Detta gällde både i de privata och offentliga biblioteken.⁷² Tyvärr finns det ingen fullständigt bevarad katalog, men fragmenten, de antika litterära källorna och de arkitekturiska lämningarna ger oss idag ändå en bra bild över hur biblioteken organiserades.

De äldre grekiska litterära verken hade inga individuella titlar, utan de åtskildes genom deras begynnelseord. Därav angav en del författare sitt namn och verkets huvudämne i den första raden. Under 400-talet f.Kr började dock de flesta författarna att ange en titel på verken, ett av de tidigaste exemplen är Aischylos som skrev *Perserna* 472 f.Kr. Vissa författare ville dock inte lämna traditionen utan speciellt lyriska och retoriska verk behöll ingången med inledningsord under en lång tid. Den bibliografiska ingången, författare och titel/inledningsord, av ett verk var noterad efter själva texten på insidan av rullen där den bäst var skyddad. Det förekom även ibland att den bibliografiska ingången fanns i förkortad form före texten. Enligt Dionysos från Halikarnassos d.y. kom epikförfattare före titeln, medan en dramaförfattare kom efter titeln. Anledningen var den att en episk poet berättar en historia om vissa personer, medan i dramat agerar personerna själva. Verk som existerade under ett falskt namn eller var tillskrivna fel författare kallades pseudepigrapha. Problem med titel försökte katalogisatorerna åtgärda med hänvisningar. I en katalog över Plutarchos verk, den så kallade Lampriaskatalogen, anges vid ett flertal tillfällen att en titel även existerar under ett annat namn.⁷³

4.3.1 Aten

Forskare vet att det existerade många bibliotek i Aten och den grekiska arkipelagen men tyvärr finns det inte så mycket information om själva organiseringen. Det är känt att Polykrates, regent av Samos, grundade ett offentligt bibliotek. Detta nämns av Athenaeus som även berättar att vid ungefär samma tid, 560 f.Kr grundade Peisistratos det första allmänna biblioteket i Aten.⁷⁴ Cicero är även han av den åsikten och påstår att Peisistratos organiserade Homeros böcker:

Quis doctior eisdem temporibus illis aut cuius eloquentia litteris
instructor fuisse traditur quam Pisistrati? Qui primus Homeri
libros confusos antea sic disposuisse dicitur ut nunc habemus ...⁷⁵
(Cicero. *De orat.* III, XXXIV)

---

⁷² Šamurin 1977, s. 14.

⁷³ Blum, Rudolf 1991. *Kallimachos: The Alexandrian library and the origins of bibliography*, s. 147f.

⁷⁴ Staikos 2000, s. 30.

⁷⁵ Platthy, Jenö 1968. *Sources on the earliest Greek libraries*, s. 99.

Vem finns dokumenterad att ha varit klokare under samma tid, eller bättre på värtalighet, informerad av lärandet än Peisistratos? Han är sagt att vara den förste som organiserade Homeros oordnade böcker till det sätt som vi har dem nu ... (min översättning)

Gellius styrker påståendet om att Peisistratos ska ha varit den förste att grunda ett bibliotek i Aten och att samlingen var inriktad på humaniora. Därefter ska atenarna själva ha utökat beståndet, men Xerxes intog Aten och tog med sig samlingen till Persien. Den återkom dock senare till Aten med Seleukos Nikanors hjälp.⁷⁶

Enligt geografikern Strabon var det första stora privatbiblioteket i antika Grekland Aristoteles (384-321 f.Kr) bibliotek. Under denna tid existerade det inte många offentliga bibliotek, utan vanligast var privatbibliotek och bibliotek i förbindelse med ett *gymnasion*. Aristoteles påstods av Strabon äga ett bibliotek, vilket låg intill hans gymnasion Lykeion, och vars innehåll bestod av grunderna i Aristoteles tänkande och olika sorters kunskap. Titlarna på de verk som Aristoteles själv skrev och som var en stor del av hans bibliotek, känner forskarna till från en katalog som är bevarad av Diogenes Laertius. Katalogen sammanställdes av Ariston från Ceos under 226 f. Kr.⁷⁷

Aristoteles bibliotek användes av hans elever och vänner och var ett stort bibliotek för denna tid. Samlingen bestod av många olika sorters ämnen mycket p.g.a. Aristoteles egna skrifter om vitt skilda ämnen.⁷⁸

Aristoteles samling bestod av tre delar:

- 1) kopior av verk av andra författare som han hade införskaffat.
- 2) Aristoteles egna personliga kopior av hans egna verk eller av andra författare. Det fanns verk som var till för allmänheten, de verk som han hade i undervisningssyfte för sina elever och de verk som kom till i hans undervisning.
- 3) Hans skrivna donationer som bestod av anteckningar, brev och personliga papper.⁷⁹

Strabon beskriver Aristoteles på detta sätt:

... ὁ γουν Ἀριστοτῆλη? την ἑαυτου Θεοφραστο
παρεδωκεν,? περ και την σχολην απελιπε πρωτο?,

? ν ισμεν,συναγαγων βιβλια και διδαξα? του? εν
Αιγυπτω βασιλεα? βιβλιοθηκη? συνταξιν. ...⁸⁰

(Strabon, *Geographica* XIII)

... I alla fall, så lät Aristoteles Theophrastus ärva hans bibliotek, till vilken han även lämnade sin skola; och han var

⁷⁶ Gellius, Aulus 1977. *Attiska nätter*, s. 165f.

⁷⁷ Staikos 2000, s. 43.

⁷⁸ Harris 1995, s. 35f.

⁷⁹ Blum 1991, s. 52f.

⁸⁰ Platthy 1968, s. 126.

den förste mannen, så vitt jag vet [Strabon; min anm.], som samlade böcker och som lärde kungarna i Egypten hur man arrangerar ett bibliotek ... (min översättning)

Strabons påstående kan tolkas på två olika sätt, om han menar att Aristoteles var den förste att samla böcker i sitt bibliotek är det en viss överdrift, då forskare vet att exempelvis Peisistratos hade ett bibliotek. Men om Strabon syftar på att Aristoteles var den förste att systematiskt organisera ett bibliotek har han rätt.⁸¹ Om Aristoteles själv lärde de egyptiska kungarna hur ett bibliotek organiseras är antagligen en överdrift, då han dog 322 f.Kr och den ptoleméiska dynastin inte började förrän 305 f.Kr. Däremot är det möjligt att Aristoteles elev Demetrios från Faleron förde organiseringsgrunderna vidare till Alexandria.

4.3.2 Alexandria, Museions bibliotek

Biblioteket i Alexandria var aldrig ett allmänt bibliotek utan var till för en exklusiv elit. Biblioteket grundades av Ptolemaios I Soter († 283 f.Kr), hans mål var att samla in all litteratur i världen. I Alexandria fanns två stycken bibliotek. Det ena låg i förbindelse med Museion och det andra låg i förbindelse med Serapis tempel Serapeum. Biblioteket i Museion benämns även ofta som det stora biblioteket och var aldrig öppet för allmänheten, men det var inte Ptolemaios avsikt. Av den anledningen grundade han därför ett mindre bibliotek vid Serapis tempel.⁸² De ptoleméiska kungarna anlätade vad som kallar för en *bibliophylax*, en vakt över böcker. Deras uppgift var att ta hand om samlingen böcker som kungarna samlat ihop till biblioteket och de hade även ansvaret för organiseringen.⁸³

Det råder en stor osäkerhet kring hur många rullar som egentligen samlingen i det stora biblioteket omfattade. Buden är många och även tolkningarna av de antika källorna. Precis samma sak gäller för om biblioteket förstördes av en brand eller inte och hur länge det existerade. Men jag anser det inte vara direkt relevant för min uppsats att ta upp de frågorna, utan det kan man vid intresse läsa om bl.a. i artikeln; Jochum, Uwe (1999). The alexandrian library and its aftermath, *Library history*, vol. 15, nr.1, s. 5-12.

Biblioteket bestod inte av ett stort rum som många forskare under 1800-talet trodde. Det bestod av vad den grekiske läkaren Galenos kallade bokförvaringsrum och av *oikoi* (rum eller små byggnader). Det är troligt att det fanns separata förvaringsrum eller grupper av rum för olika litterära genrer, detta för att göra det lättare för användaren att finna litteraturen och för att ge plats åt en utökning av biblioteket.⁸⁴ Ioannes Tzetzes, en bysantinsk akademiker som levde mellan ca 1100-1180, har skrivit om Alexandrias bibliotek, men hans källor finns inte bevarade för oss idag. Vissa uppgifter som han ger är felaktiga, men i denna uppsats är dessa uppgifter inte relevanta. Det som däremot är intressant i Tzetzes redogörelse för biblioteket är mängden av mixade och omixade rullar och även de rullar som hade skrift på båda

---

⁸¹ Blum 1991, s. 52.

⁸² Staikos 2000, s. 57f.

⁸³ Blum 1991, s. 102.

⁸⁴ Staikos 2000, s. 67f.

sidor. Detta är viktigt ur katalogiseringens synvinkel om man tänker sig att katalogisatören hade en rulle som innehöll fem korta verk i jämförelse med fem rullar. Båda exemplen kräver lika mycket arbete för att få fram titel, författare o.s.v. för att kunna göra en korrekt katalogisering och hylluppställning.⁸⁵

Det stora antalet av dokument som fanns i Alexandria måste på något sätt organiseras. Vid en första genomgång av materialet fick rullarna en ursprungsbeteckning, innan de katalogiserades ytterligare. Nästa steg var att ange ett personnamn, antingen den som hade skrivit verket i fråga eller den person som hade gjort en revision. Om verken katalogiserades efter författarnamn och rullens ursprung så tjänade informationen av rullarnas ursprung till en ytterligare ordning i de fall där fler exemplar togs om hand. Genom Galenos vet vi att de nya rullar som kom in till biblioteket registrerades och samlades i magasin. Där gjordes sedan klassificeringen av verken och titeln antecknades på en syllibos, en etikett av pergament. Sedan var de klara att sättas in i biblioteket, det är möjligt att böckerna förvarades i skåp i magasinen. Antagligen fanns ett speciellt rum där detta gjordes och specialutbildad personal. Här gjordes även eventuella kopior och översättningar.⁸⁶

Litterära källor berättar att bibliotekarien och dennes assistenter klassificerade i tre huvudkategorier i Alexandria. De tre kategorierna var:

- 1) Grekiska verk oberoende deras härkomst.
- 2) Blandade verk, som t.ex. brevväxling.
- 3) Böcker översatta till grekiska från andra språk.

För att användarna skulle finna den sökta litteraturen bland en stor samling, ville bibliotekspersonalen att kopior av verk skulle klassificeras enligt ursprungsstaden. Ett av många exempel är Homeros som det fanns många kopior av, dem benämnde man ”den sinopiska”, ”den argiviska” o.s.v. En annan metod att klassificera var i enhet med personen, en not kunde indikera att ett verk hade tillhört den nämnda personen eller hade blivit korrigerat av honom.⁸⁷

De litterära akademikerna i Museion fick till uppgift att arrangera, utvärdera och klassificera den enorma mängd av litteratur som ptoleméerna samlade på sig. Genom Tzetzes får forskarna information om tre litterära akademiker som tillhörde den berömda gruppen av sju tragedörer som kallades för Pleiaden. De fanns för att de skulle klassificera, katalogisera och kommentera verken av de antika tragedörerna.⁸⁸ Det fanns så mycket litteratur i Museion och olika genrer att det krävdes specialister inom de olika genrererna.

Demetrios från Faleron, elev till Aristoteles, var den som byggde upp och organiserade Alexandrias bibliotek. Men de pergamentrullar som fanns i biblioteket under tidigt 200-tal f.Kr var antagligen bara hastigt organiserade. Det var Zenodotus som började att lagra och sortera dem mer systematiskt, med hjälp av assistenterna Alexander från Pleuron och Lycophon. Innan Zenodotus kunde göra detta måste han

---

⁸⁵ Blum 1991, s. 108.

⁸⁶ Blanck 1992, s. 141.; Staikos 2000, s. 68.

⁸⁷ Staikos 2000, s. 70.

⁸⁸ Ibid., s. 65.

gå igenom rullarna för att få reda på innehållet, vilka var ingångsorden, vilken titel (om det överhuvudtaget fanns någon) hade verket och vem var författaren för att kunna sätta sylliboi på rullarna. Trots att rullarna låg i vad det tycks som oorganiserade högar på hyllorna i bokskåpen, var de organiserade och användaren kunde lätt få reda på innehållet genom att läsa sylliboi. Forskare antar att Zenodotus lade rullarna i hyllorna enligt genrer (lyriker, oratorer, filosofer o.s.v.) och delade in författarna alfabetiskt inom varje genre. Det var ingen mening med att vidare arrangera alfabetiseringen eftersom rullarna låg i högar så flyttades de runt hela tiden. Blum menar att Zenodotus var troligtvis den förste som organiserades rullarna alfabetiskt, en vidare alfabetisk indelning kom först under 200-talet e.Kr.

Ett speciellt problem för Zenodotus var de rullar som var mixade, speciellt de som innehöll verk av olika författare inom olika genrer. Där hade han ingen möjlighet att ens organisera rullarna efter genrer. Det är möjligt att de därför organiserades som medeltidens bibliotek gjorde, genom det första verket och författaren och sedan markerade detta på syllibos med noten $\kappa\alpha\iota\ \alpha\lambda\lambda\alpha$ - och andra.

För att användaren lättare skulle få en överblick av bibliotekets samling sattes *pinakes* - tavlor upp på bokskåpen där innehållet listades.⁸⁹ En pinax är en tavla men termen kan även omfatta en katalog och termen används även när man talar om Kallimachos katalog Pinakes.

Att en katalog existerade och ofta konsulterades bevisas i ett brev skrivet av Ptolemaios som ville att böcker av alla dess slag skulle sändas till honom. Det påpekas även i brevet att Ptolemaios visste vilka böcker som biblioteket inte hade i sin samling,⁹⁰ vilket tyder på att en katalog har konsulterats för att få reda på vilka verk biblioteket inte hade, men var tvungna att införskaffa för att samlingen skulle vara komplett.

Mannen som ofta nämns i katalogiseringsmanhang och har fått mest uppmärksamhet är Kallimachos från Kyrene. Han arbetade i Alexandrias bibliotek mellan åren ca 280-245 f.Kr under kung Ptolemaios II Philadelphos. Om han överhuvudtaget arbetade där som bibliotekarie vet forskarna inte, antagligen gjorde han det inte. Men det viktigaste arbetet utförde han då han sammanställde sin Pinakes, ett verk bestående av 120 rullar. Pinakes fullständiga titel ska enligt Suda, dvs. den bysantinska encyklopedin från 1000-talet e.Kr som innehåller biografisk information och en selektiv bibliografi bl.a. om Kallimachos verk, ha varit; $\text{”}\Pi\nu\alpha\kappa\epsilon\text{? }\tau\omega\nu\ \epsilon\nu\ \pi\alpha\sigma\eta\ \pi\alpha\iota\delta\epsilon\iota\alpha\ \delta\iota\alpha\lambda\alpha\mu\psi\alpha\nu\tau\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \text{?}\ \nu\ \sigma\upsilon\nu\epsilon\gamma\rho\alpha\psi\alpha\nu\text{”}$ ⁹¹ – ”Lista över dem som utmärkte sig inom alla kategorier av kunskap och deras skrifter.” (min översättning)

Det är inte känt om alla de böcker Kallimachos tog över från Zenodotus var katalogiserade överhuvudtaget, förutom ett par specifika genrer av litteratur som Zenodotus och hans assistenter hade klassificerat.

---

⁸⁹ Blum 1991, s. 226f.

⁹⁰ Canfora, Luciano 1989. *The vanished library*, s. 20.

⁹¹ Blum 1991, s. 2. Titeln från Šamurin 1977, s. 314 fotnot 20.

Kallimachos Pinakes hade inga likheter med de kataloger som tidigare hade förekommit i Aten och Mesopotamien utan det verkade som om det var hans egen idé. Det är svårt att bedöma vilka alla dessa avdelningar var då själva original katalogen inte finns bevarad utan bara existerar genom andra antika källor. Men ganska säkert kan det fastställas att under avdelningen för litteratur samlades epos, lyrik, berättelser, filosofi och retorik. Forskare kan även fastställa att det fanns en avdelning för geografi och perioder, en för medicin, matematik o.s.v. Kallimachos sätt att katalogisera innebar att han först gjorde en indelning av litteraturen, inom dessa avdelningar arrangerade han författarna alfabetiskt och separerade olika genrer i verket som var skrivna av en enskild författare, vilken i sin tur antagligen också arrangerades alfabetiskt. Kallimachos skrev en kort biografisk anteckning vid varje författare, vilken fanns i inledningen till varje katalogpost. Det var till stor hjälp för användarna att få biografisk hjälp, då det fanns många författare med samma namn. Titeln var oftast förvillande då det gällde vad verket egentligen handlade om eller så kunde titlar vara identiska men skrivna av olika författare. För att det inte skulle bli några missförstånd skrev Kallimachos ner de först orden i verket intill titeln. Även antalet rader som verket innehöll antecknade han. Titlarna skrevs på sylliboi, de var fastsatta på papyrusrullen. Kodnummer på sylliboi fördes in i den allmänna bibliotekskatalogen som också kallades pinakes.⁹²

Kallimachos Pinakes finns citerade och från dessa citat kan vi dra slutsatser som ger en bild av hur Pinakes var utformade. Detta är ett av många, vilket visar ämnesindelning, inledningsord och antalet rader (översatt av Blum):

Fragment 434: "There is also a work by Chairephon, recorded by Kallimachos in the *pinax* of miscellaneous works; he writes as follows: 'Writers on banquets: Chairephon to Kyrebion.' Then he adds the opening words of it: 'Since you have often bidden me' - 375 lines."⁹³

När det gäller Kallimachos liv och arbete är vår huvudkälla en artikel "Kallimachos" i Suda. Artikeln är baserad på *Onomatologos*, ett bibliografiskt lexikon som blev sammanställt under 600-talet e.Kr, detta är dock ett försvunnet verk.⁹⁴

Kallimachos Pinakes har diskuterats, är det en katalog eller en bibliografi? Bibliografi betyder en lista av böcker, men Kallimachos inkluderade även en biografi av författarna. Därför skulle Pinakes kunna kallas för en biobibliografi. Nästan alla antika och medeltida bibliografier är egentligen biobibliografier. Alla är inte överens om att Pinakes var en regelrätt katalog för Alexandrias bibliotek,⁹⁵ men den fungerade faktiskt som en katalog för användarna. Där kunde de se vilka författare och vilka verk som fanns att tillgå i biblioteket. Det fanns ingen anledning för Kallimachos att inkludera inledningsord och radantal i katalogposten om den inte

---

⁹² Staikos 2000, s. 67f.

⁹³ Blum 1991, s. 153.

⁹⁴ Ibid., s. 124.

⁹⁵ Ibid., s. 1f.

skulle kunna fungera som en katalog. Frågan blir dock än mer problematisk då själva Pinakes inte finns bevarad utan bara finns citerad i andrahandskällor.

Blum för en diskussion över Pinakes där han hävdar att Pinakes var en katalog över verk som fanns i biblioteket. Kallimachos gjorde inte en bibliografisk lista över all litteratur som fanns i omlopp, utan endast en lista över de verk som biblioteket hade i sin samling. Blum anser att en katalog är en lista av verk och eventuella kopior som ett bibliotek har i sin samling, medan en bibliografi är en lista av verk inom en speciell kategori, oberoende om biblioteket har dem eller inte.⁹⁶

Kallimachos Pinakes växte fram ur den redan existerande bibliotekskatalogen och det var ett vida spritt ämnesområde som sammanställdes, all litteratur katalogiserades allt ifrån poesi till kokböcker. Antagligen gav inte Kallimachos själv ut sin katalog och den var inte fullbordad när han dog, utan var en översikt av den grekiska litteraturen som fanns tillgänglig i biblioteket.⁹⁷ Man kan själv tänka sig hur lång tid det annars skulle ta för Kallimachos att gå igenom alla verken. Precis som moderna katalogisatörer möts av problem vid organiseringen av äldre litteratur, hade antikens organiserare problem med att identifiera rullarna, eftersom de i vissa fall innehöll felaktiga uppgifter eller ingen information alls om författare eller titel. Vissa verk fanns i fler upplagor, t.ex. Homeros, så att det var svårt att veta vilket verk som var den ursprungliga.⁹⁸

Pinakes gav således ingen information om hur biblioteket var arrangerat. Den fungerade bäst för dem som redan var bekanta med samlingen. Enligt antika källor gick Aristofanes från Bysans omkring mellan bibliotekshyllorna med enbart minnet som hjälp. Zenodotus hade antagligen inga större problem med att finna rullarna eftersom samlingen under hans tid inte var så stor, utan han kunde läsa sylliboi. Luciano Canfora nämner kort att en karta över biblioteket existerade under Didymus tid, senare delen av 100-talet f.Kr, men inte hur den skulle vara utformad eller vem som sammanställde den.⁹⁹

Under de första århundradena e.Kr fanns det kopior av Pinakes, men då den äldre litteraturen transkriberades från papyrusrullar till kodex under 200-300-talet försvann kopiorna. Originalen var också försvunnet och det är möjligt att den förstördes i den eventuella branden i Alexandria år 47 f.Kr.¹⁰⁰

Kallimachos verkade vara intresserad av att klassificera även sina egna noter som han antecknade från böckerna i biblioteket. Han samlade kuriosaanteckningar om bl.a. världens floder och arrangerade dem geografiskt.¹⁰¹ Denna information är intressant då jag får en inblick för hans intresse att klassificera vetenskapligt material och meningen med Pinakes.

---

⁹⁶ Blum 1991, s. 160.

⁹⁷ Ibid., s. 150.

⁹⁸ Ibid., s. 4.

⁹⁹ Canfora 1989, s. 38.

¹⁰⁰ Blum 1991, s. 150.

¹⁰¹ Ibid., s. 135.

En annan katalog som fanns tillgänglig i Museions bibliotek listade Theophrastus verk och var sammanställd av Diogenes Laertius. Den består av fyra listor av titlar vilka alla förutom den tredje är listade alfabetiskt med den första bokstaven i det första ordet av titeln. Sammanlagt består katalogen av 219 titlar. För varje titel finns en not om hur många rullar den innehåller och i slutet finns en anteckning som summerar det totala antalet rader.¹⁰²

Under senare delen av 200-talet f.Kr var Museions bibliotek mycket väl organiserat och utökningen av samlingen hade trappats av, vilket gjorde det lättare för bibliotekspersonalen att organisera materialet och ha uppsikt över den inkommande litteraturen. Sätten som biblioteket förvärvade sina böcker på var inte alltid de bästa. Kung Ptolemaios III Euergetes lade beslag på böcker som fanns ombord på skeppen i Alexandrias hamn. Han tog rullarna och lämnade tillbaka hastigt gjorda kopior av verken. I katalogen och i hylluppställningen fick dessa konfiskerade böcker en not; $\epsilon\kappa \pi\lambda\omicron\upsilon\omicron\nu$ - från skeppen. Allt för att samla in grekisk litteratur, trots att en del verk var översatta till grekiska och kunde ha skrivits av en *barbar*.¹⁰³

180 f.Kr tog Apollonius Eidographus över bibliotekarierollen, det finns inte mycket bevarat om honom eller hans arbete i biblioteket. Men han är en intressant person då hans epitet betyder "klassificeraren". Antagligen kommer epitetet från att han klassificerade lyriska dikter i enhet med det musikaliska sättet de var skrivna; *doriska, frygiska eller lydiska*.¹⁰⁴ En annan person som också hamnar i skymundan av Kallimachos verk och som det inte finns mycket information om är Hermippos från Smyrna. Han är känd för att ha katalogiserat de många verken om magi.¹⁰⁵ De här två lite mer anonyma personerna visar en tendens till att olika personer i Alexandria ägnade sig åt olika genrer inom organisationen. Antagligen anställdes en person med vissa specialkunskaper för att organisera ett visst område.

4.3.3 Pergamon

Mellan de hellenistiska biblioteken i Alexandria och Pergamon pågick en evig kamp. De tävlade om att samla äldre litteratur och problem med falska titlar uppkom, vilket inte hade varit ett tidigare problem. Detta ledde till att även organiseringen av böcker tog stryk. I detta citat av Galenos framkommer det att de attalidiska och ptolemaiska kungarna som tävlade med varandra att samla böcker, fick problem då deras bokförvärvare började att bli för penningstinna och struntade därmed i titlar och organiseringen av böcker.

εν γαρ τω κατα του? Ατταλικου? τε και Πτολεμαιοκου?
βασιλεα? χρονω προ? αλληλου? αντιφιλοτιμουμενου?
περι κτησεα? βιβλιων? περι τα? επιγραφα? τε και διασκευα?
αυτων ηρξατο γινεσθαι? ραδιουργια τοι? ?νεκα του λαβειν
αργυριον αναφερουσιν? ? του? βασιλεα? ανδρων ενδοξων

¹⁰² Blum 1991, s. 59.

¹⁰³ Ibid., s. 103f.

¹⁰⁴ Staikos 2000, s. 69.

¹⁰⁵ Blum 1991, s. 188.

συγγραμματα.¹⁰⁶ (Galenos, *Comment. in Hippocratis De natura hominis liber II*)

Vid de attalidiska och ptolemaiska kungarnas tid, vilka tävlade mot varandra i att samla in böcker, de män som tidigare brukade tillförse kungarna med verk av berömda författare, började för pengars skull att strunta i titlar och organiseringen av böcker. (min översättning)

Bibliotekets grundare var Eumenes II som regerade mellan 197-158 f.Kr. Även i Pergamonbiblioteket användes en katalog-pinakes sammanställd av en anonym person, men den kan inte jämföras med Alexandrias katalog. Dock var den utarbetad på liknande sätt. Anteckningar av Dionysos från Halikarnassos visar att författarna var listade i genrer och med en kort biografi.¹⁰⁷

Intressant med Pergamons bibliotek är att det är det enda av de grekiska biblioteken som ger en bra bild av hur dokumenten organiserades arkitekturmässigt sett. Huvudrummet i ett stort hellenistiskt bibliotek, så som Alexandrias eller Pergamons, bestod av en monumentalhall som dominerades av en gudomlig staty, oftast föreställande Athena. Längs med sidoväggarna och den bakre väggen löpte en smal stenplattform där det stod ca 2 m höga bokskåp, högre upp fanns det fönster utan glas eftersom glasfönster inte började användas förrän 100-talet f.Kr. Huvudrummet hade inte plats för all litteratur utan det fann extra rum där katalogiserade böcker förvarades allt eftersom biblioteket expanderade. Det fanns även *scriptoria* och studierum där manuskripten redigerades och katalogiserades. Pergamentrullarna förvarades i skåp för att inte förstöras av fukt.¹⁰⁸

Från Pergamons ruiner har arkeologer funnit en staty föreställande Athena och baser för författarbysterna vilka har stått på ett podium. Bland författarnamnen kan man utläsa bl.a. Homeros och Herodotus.¹⁰⁹

4.3.4 Rhodos

Ett katalogfragment som är av stort intresse är den som arkeologer fann i ett bibliotek vid ett gymnasium från Rhodos, daterad till 100 f.Kr.¹¹⁰ Kataloginskriften hittades på en marmorvägg, en del litteratur benämner den som en sten, och den är mycket fragmentarisk. Vad forskare kan urskilja är två kolumner med författarnamn och titlar. Ett utdrag från katalogen;

<u>Βοιωτιακος</u>	
’Αρισταιχμο?	[?v]
Κλεων	?[v]

---

¹⁰⁶ Platthy 1968, s. 162.

¹⁰⁷ Blum 1991, s. 182.

¹⁰⁸ Staikos 2000, s. 91f.

¹⁰⁹ Casson 2001, s. 50.

¹¹⁰ Šamurin 1977, s. 16.

Φαιδωνδα? η περι ο[λιγαρχια?]
Περι τη? 'Αθηνησι
νομοθεσια? πε[ντε¹¹¹

Katalogutdraget visar att katalogisatören först hade överskriften Boiotierna och under har han listat författarna Aristaichmus och Kleon som biblioteket hade ett verk av var i sin samling. Faidondas, eller ett verk om *oligarki* (vilket är osäkert eftersom slutet har försvunnit) är ett verk av Demetrius Falerus. Nästa område behandlar lagstiftning, där det finns fem rullar om Aten. På grund utav att katalogen var inristad i marmor är det svårt att se vissa delar.

Katalogisatören var även mån om att urskilja författare med samma namn genom att skriva ”den andre” efter namnet. Han indikerade även den exakta ingången med ett indrag till nästa verk eller författare.¹¹²

Katalogen publicerades första gången av Mauri och sedan med vissa rättningar av Serge 1935. Det som finns kvar är en tät kolumn med 29 rader och till höger om den en kolumn med 13 rader, antagligen inte fullständig. Informationen som ges är ganska kortfattad, författarna står i genitiv med efterföljande titel och antalet rullar som verket innefattar. Författarnamnet står lite åt vänster och antalet rullar långt åt höger. I de flesta fallen följer den första titeln direkt under författaren, titel av andra verk av samma författare börjar alltid på en ny rad, lite indraget. Verken i katalogen är inte bevarade, men titlarna anger att det mest var verk om politik och retorik. Intressant är att det förefaller som om verken i den högra kolumnen listar författare vars namn börjar med delta (δ) eller epsilon (ε).

Rhodos var ett centrum för retorikstudier, vilken kan förklara att katalogen innehöll så många retoriska verk och just att den hittades invid ett gymnasium där eleverna enligt Blum antagligen i huvudsak studerade politik och retorik.¹¹³ Genom att katalogen var inristad i sten möjliggör den inte för någon utökning av beståndet, men som jag tidigare har nämnt så har det redan förekommit i egyptiska bibliotek.

En intressant fråga är om denna katalog från Rhodos kan förknippas med Kallimachos Pinakes. Det är möjligt då Rhodos har stått Egypten nära i fråga om näringsliv och kulturella förhållanden. Precis som Kallimachos Pinakes är Rhodoskatalogen indelad i olika kategorier, med författare i alfabetisk ordning, vilket även framgår av katalogfragmentet ovan.¹¹⁴ Däremot fanns det ingen biografi över författarna i katalogen från Rhodos, om det har förekommit är svårt att avgöra, men med tanke på att det inte finns så mycket plats på en marmorplatta har katalogisatören i alla fall inte tagit med det där. Han har inte heller tagit med något radantal eller inledningsord.

---

¹¹¹ Platthy 1968, s. 148f.

¹¹² Blum 1991, s. 187.

¹¹³ Ibid., s. 185f.

¹¹⁴ Wendel, Carl 1974. *Kleine Schriften zum antiken Buch- und Bibliothekswesen*, s. 11.

4.4 Romarriket

I det tidiga Rom fanns det dokumentsamlingar i templen och det fanns även några enstaka privatbibliotek under 200-talet f.Kr. Under 50-talet f.Kr blev privatbiblioteken betydligt fler, men vid denna tid var de enda offentliga samlingarna förlagda till templen och statsarkiven.¹¹⁵

Grundandet av de offentliga biblioteken och deras expansion började under Julius Caesars tid (ca 100-44 f.Kr), då Caesar besökte Alexandria blev han inspirerad till att öppna ett offentligt bibliotek. Vi vet genom Suetonius att Caesar hade dessa planer och att låta Marcus Terentius Varro (116-27 f.Kr) organisera biblioteket: ”... eine griechische und lateinische Bibliothek möglichst grossen Umfangs wollte er für die Öffentlichkeit freigeben, wobei er Marcus Varro die Sorge für die Beschaffung und Ordnung der Bestände übertrug ...“¹¹⁶ Mordet på Caesar förhindrade dessa planer, men det förhindrade inte den viktiga förändringen vilken genomfördes av romarna under romarrikets början, de introducerade dubbelbiblioteket med en grekisk och en latinsk avdelning vilket kom att bestå ända till den tidiga bysantinska perioden.

Caesars idé återupptogs dock av Asinius Pollio som grundade det första offentliga bibliotek med Caesars tanke som utgångspunkt ca 39 f.Kr. Biblioteket är känt från många antika källor som beskriver grundandet och arkitekturen; ”primum autem Romae bibliothecas publicavit Pollio, Graecas simulatque Latinas...”¹¹⁷ Pollio grundade det första biblioteket i Rom, med en grekisk och latinsk avdelning. (min översättning)

Med dubbelbiblioteket ville romarna spegla sin kulturella och historiska bakgrund. För att spåda på detta ytterligare grundades 12 f.Kr ett dubbelbibliotek i Egypten av Augustus så att inte egypterna och Alexandrias besökare skulle glömma att det nu var en romersk provins.¹¹⁸

Till skillnad från Alexandrias och Pergamons stora bibliotek och dess oikoi där den mesta av litteraturen förvarades, var romarrikets dubbelbibliotek imponerande byggnadsverk med separata flyglar där nästa all litteratur förvarades. Inskrifter från Timgad och Efesos visar att de romerska offentliga biblioteken bestod av ett stort rum, med skåp eller hyllor där böckerna förvarades. Enligt Vitruvius har romarna i planlösningen av ett bibliotek även tagit hänsyn till ljuset och därför byggt biblioteken så att morgonsolen kunde lysa upp bokrummet.¹¹⁹

Suetonius ger oss en bra bild över hur ett sådant byggnadsverk kunde se ut när han beskriver Augustus bibliotek på Palatinen. Biblioteket bestod av två lika stora rum, ca 10-15 m. På sidoväggarna och den bågformade bakre väggen fanns rektangulära nischer som användes för förvaring av böcker. Böckerna förvarades antingen på öppna hyllor av trä eller marmor, eller i låsbara skåp kallade *armaria* med trädörrar.

---

¹¹⁵ Harris 1995, s. 56f.

¹¹⁶ Fehrle 1986, s. 56.

¹¹⁷ Makowiecka 1978, s. 23.

¹¹⁸ Staikos 2000, s. 82f.

¹¹⁹ Tønsberg 1976, s. 17.

De var indelade i horisontella och vertikala hyllor för papyrusrullar, eller enbart horisontella för kodex. Detta var standardformen för bokskåp i öst och väst fram till renässansen i Italien, med några få undantag. För att öka platsen för bokhyllorna så löpte en upphöjd plattform framför nischerna i linje med innerväggen. Plattformen gav stöd åt en rad pelare, med två extra pelare som formade en liten kammare. Positionen av pelarna tyder på att det fanns ett högre golv eller var tänkt som en läktare.¹²⁰ Under de tre århundradena som kejsartiden i Rom omfattade var det vanligast med armaria i väggnischer i de offentliga biblioteken i huvudstaden och i provinserna. Men emellanåt kan även fästen ses på väggen för skåp eller hyllor i en mer måttlig höjd. Armaria var ibland inbyggda i väggen men var oftast en flyttbar möbel.¹²¹ Rester av armaria har man funnit i bl.a. Herculaneum, ett skåp som mäter 1,80 m i höjd.¹²²

Systematiseringen av böcker i antika Rom är inte lika väl bevarad som i Grekland. Av kataloger finns bara två bevarade, Quintilians (35-96 e.Kr) och Senecas d.y.(3 f.Kr – 65 e.Kr). Vilket inte utvecklas eller nämns mer i den moderna litteraturen. Antagligen hade romarna en bredare indelning i sina bibliotek. Šamurin delar in dem i tio kategorier; 1) Särskilt material; samlingsverk. 2) Speciella samlingar a) sibylliska böcker, och b) verk med ovanligt innehåll. 3) Poesi. 4) Lagar. 5) Berättelser. 6) Biografier. 7) Retorik. 8) Grammatik. 9) Arbeten över enskilda frågor. 10) Offentliga dokument om *edikter, dekret, akter* i helig rätt, statskontrakt och statsöversikter.¹²³

De sparsamma fynden av kataloger ger dock inte en rättvis bild över organiseringen av biblioteken under romarriket. Det fanns mycket litteratur och många bibliotek. En katalog över Roms främsta byggnader från 350 e.Kr räknar upp 29 bibliotek och inkluderar antagligen även de utanför huvudstaden.¹²⁴

För att fastställa om en speciell bok fanns i ett bibliotek som innehöll en stor samling måste det funnits en katalog för användaren, oberoende av vem användaren var. Även de som ägde stora samlingar i sina privatbibliotek måste veta vad som fanns i det egna biblioteket. Därför existerade det kataloger även i privatbiblioteken. Att kataloger fanns och att de även kunde ställa till med problem berättar Gellius om då han vid ett tillfälle fick fel rulle i sin hand när han besökte Trajanus bibliotek. Precis som i de grekiska biblioteken fick inte användaren själv hämta den eftersökta rullen utan fick vänta tills bibliotekspersonalen kom med den.¹²⁵ Katalogfragmenten visar på två olika typer vilka ibland användas parallellt. Den ena var en klassificerad katalog, en hyllista som var listad så som rullarna förvarades. Den andra var en bibliografisk katalog med författarnamn, titel eller inledningsord, verkets längd och även ibland med biografisk information om författaren.¹²⁶

---

¹²⁰ Staikos 2000, s. 112f.

¹²¹ Wendel 1974, s. 76.

¹²² Tønsberg 1976, s. 18.

¹²³ Šamurin 1977, s. 16f.

¹²⁴ Casson 2001, s. 92.

¹²⁵ Blanck 1992, s. 218.

¹²⁶ Harris 1995, s. 65f.

I Grekland var bokskåpen dekorerade med byster eller målningar av diktare, filosofer eller författare vilket indikerade på vad som var innehållet i bokskåpen. Detta övertogs av romarna i det första offentliga biblioteket som grundades av Asinius Pollio. I privatbiblioteken har bysterna stått ovanpå bokskåpen, men var de har stått i de offentliga är svårare att veta. I exempelvis Bibliotheca Ulpia fanns det ingen plats för bysterna ovanför bokskåpen. Men de offentliga biblioteken var en avbildning av de privata så bysterna fanns i biblioteket, frågan är bara var.¹²⁷

Det verkar som om det har förekommit en gemensam ämnesindelning mellan biblioteken och att de tillsammans, som Tønsberg säger; "...har fungeret som ét stort universalbibliotek...", vilket kan vara en förklaring på de många offentliga biblioteken under en förhållandevis kort period. Vi vet att i Palatinbiblioteket samlade Augustus verk av juridisk och humanistisk karaktär:

quia bibliothecam iuris civilis et liberalium studiorum in
templo Apollinis Palatini dedicavit Augustus.¹²⁸
(*Juvenal I, 128*)

För att Augustus tillägnade ett juridiskt och humanistiskt bibliotek
i den Palatiniske Apollos tempel. (min översättning)

Casson diskuterar den eventuella ämnesindelningen och menar att Pergamons samling bestod av totalt ca 200 000 rullar medan det största i Rom, Trajanus bibliotek, innehöll endast ca 10 000 rullar i den grekiska avdelningen.¹²⁹ Det var mycket litteratur som florerade i Rom och det är inte möjligt att alla de offentliga biblioteken skulle innehålla samma verk. Gellius ger i sitt verk *Attiska nätter*, vilket Casson noterar, en inblick i den troliga ämnesindelningen. Gellius vill läsa en bok om grammatik och tror sig kunna finna den i Fredstemplets bibliotek. Vid ett annat tillfälle är han intresserad att läsa om de tidiga pretorernas historia och ger sig därför av till Trajanusbiblioteket.¹³⁰

4.4.1 Rom

Palatinbiblioteket, grundat av kejsar Augustus, är det bibliotek som vi känner bäst till från olika inskrifter och antik litteratur. Biblioteket som låg vid Apollotemplet var organiserat av den grekiska poeten Gnaeus Pompeius Macer. Augustus byggde ett andra biblioteket för hans syster Octavia för att hedra hennes avlidne son Marcellus, 23 f.Kr.¹³¹

Apollotemplet invigdes 28 f.Kr och biblioteket antagligen samtidigt. Suetonius beskriver biblioteket som ett dubbelbibliotek och att Augustus även höll senaten samlad där när han hade blivit äldre. Det är dock möjligt att senatsmöten inte hölls i själva biblioteket utan i templet:

---

¹²⁷ Tønsberg 1976, s. 116.

¹²⁸ *Ibid.*, s. 118.

¹²⁹ Casson 2001, s. 99.

¹³⁰ *Ibid.*, s. 101.

¹³¹ Staikos 2000, s. 110.

... addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque,
que loco iam senior saepe etiam senatum habuit decuriasque iudicum
recognovit.¹³² (Suetonius, *Augustus* 29,3)

Han utökade pelargången med ett latinskt och ett grekiskt
bibliotek, där han då han blev äldre ofta höll senatsmöten
och gick igenom domarlistorna. (min översättning)

Palatinbiblioteket är det äldsta offentliga biblioteket som det fortfarande finns rester kvar av. Forskare vet att det totalt fanns 18 nischer för bokskåpen vilka var 3,80 m höga. Med tanke på höjden måste bibliotekarierna använt sig av flyttbara trappor för att nå de översta rullarna. Papyrusrullarna förvarades horisontellt med etiketten utåt så att användaren direkt kunde se den när denne klev upp på trapporna. Armaria var numrerade och katalogisatören hade fört in detta nummer i katalogen vid varje titel för att på så sätt lokalisera rätt papyrusrulle.¹³³

Augustus och Pollio bestämde själva över sin samling och organiseringen av den då de var de första att upprätta offentliga bibliotek i Rom och därmed inte kunde ta hjälp av någon föregångare. Augustus tog hjälp av Gnaeus Pompeius Macer som organiserade biblioteket från grunden. När Macers arbete var utfört fick en frigiven slav, Caius Iulius Hyginus, överta uppgiften med att bibehålla ordningen och föra in nya rullar i katalogen i Palatinbiblioteket.¹³⁴

Enligt biskop Theonas från Alexandria, 298 e.Kr, ska bibliotekariens uppgift vara att känna till alla de böcker som kejsaren äger och läsa igenom dem ofta. Till uppgiften hör även att med hjälp av katalogen se till att böckerna ligger på rätt plats. Bibliotekarien ska även se till att skadade böcker lagas.¹³⁵

Cicero var en av många romare som ägde ett stort privatbibliotek i sin villa Antium. Han fick hjälp av Atticus att samla in nya böcker och att organisera dem 54 f.Kr. Tyrannion från Amisos, en akademiker och boksamlare, var hyrd av Cicero för att organisera bibliotekets samling och i ett brev till Atticus ber Cicero denne att sända honom två slavar som är tränade i bokbinderi, för att hjälpa Tyrannion i hans arbete att laga förstörda pergamentrullar och att sätta etiketter på dem, (översatt från latin till engelska) ”... which you greeks call sillyboi ...”. Slavarna Dionysios och Menophilus hjälpte enligt överenskommelsen Tyrannion med organiseringen vilket gjorde Cicero lyrisk eftersom han kände att huset hade fått en ny själ efter den nya organiseringen.¹³⁶ Cicero bad även Atticus ”tell them to bring a bit of parchment with them for labels”.¹³⁷

---

¹³² Tønsberg 1976, s. 31.

¹³³ Casson 2001, s. 81.

¹³⁴ Ibid., s. 93.

¹³⁵ Tønsberg 1976, s. 125.

¹³⁶ Staikos 2000, s. 103.

¹³⁷ Casson 2001, s. 71.

Enligt Carl Wendel var det Tyrannion som bestämde innehållet i rullarna, organiserade dem systematiskt och förde in dem i katalogen. Dionysios och Menophilus skrev titlar och indelade rullarna i hyllorna, vilket framgår i slutet av Ciceros brev till Atticus.¹³⁸

Tyrannion organiserade inte bara Ciceros bibliotek utan även Aristoteles samling som nu befann sig i Rom. Enligt Plutarchos var det Sulla, utsedd till diktator 82 e.Kr, som nu ägde biblioteket efter många turer.

... λεγεται δε κοιμισθειση? αυτη? ει? Ρωμην
Τυραννιωνα τον γραμματικον ενσκευασασθαι
τα πολλα, ...¹³⁹ (Plutarchos, *Sulla* XXVI)

Det sägs att när detta [biblioteket; min anm.] kom till Rom, arrangerade grammatikern Tyrannion allt. (min översättning)

Enligt Michael H. Harris var det Andronicus från Rhodos som katalogiserade Sullas bibliotek,¹⁴⁰ men det är möjligt att det rör sig om en annan dokumentsamling än Aristoteles.

Ett av de största offentliga biblioteken, vilket fortfarande finns delvis bevarat, är Bibliotheca Ulpia på Trajanus forum. Det är ett dubbelbibliotek med två stora rum med Trajanuskolonnen i mitten. Biblioteket byggdes under 100-talet e.Kr. Ett rum mäter 27x17 m och hela biblioteket bestod av 72 nischer där bokskåpen antagligen hade stått. Biblioteket bestod av flera våningar vilket utökade antalet bokskåp.

Bokskåpen var numrerade, vilket framgår av Vopiscus besök; ” ... habet in bibliotheca Ulpia in armario sexto ... ”¹⁴¹ ... Har han i bokskåpet nr. sex i Ulpia biblioteket ... (min översättning)

Även badhusen-*thermer* inkluderade ett bibliotek, men på ett behörigt avstånd från själva badet för att förhindra fukten från att tränga in bland dokumenten. En inskrift finns bevarad där ett dubbelbibliotek nämns vid ett av badhusen, vems är osäkert.¹⁴² Badhusens bibliotek har identifierats av de dokumenterade nischerna i väggarna där armaria ska ha funnits. Däremot skilde sig badhusens bibliotek från de privata och övriga offentliga biblioteken. De var inte exakt likadant utformade. Ett exempel är biblioteket i Trajanus badhus (109 e.Kr) som bestod av två halvcirkelformade byggnader vända mot varandra, med den grekiska delen i öster och den latinska i väster. Arkitekturen angående organisationen skiljde inte biblioteket åt från de andra med däremot bibliotekets grundplan. Där fanns det halvcirkelformade trappor som användes som en amfiteater för lektioner och som läsesal. Även Caracallas badhusbibliotek (216 e.Kr) skiljde sig, det hade ett litet avstånd mellan de två språkavdelningarna och bestod av en rektangulär yta istället för en halvcirkelformad

---

¹³⁸ Wendel 1974, s. 68.

¹³⁹ Platthy 1968, s. 128.

¹⁴⁰ Harris 1995, s. 64.

¹⁴¹ Tønsberg 1976, s. 45f.

¹⁴² Ibid., s. 51.

vägg. Bokhyllorna stod annars precis som vanligt på två etager.¹⁴³ Antagligen innehöll badhusbiblioteket mer välkända verk med t.ex. Homeros och Euripides i den grekiska avdelningen och Vergilius i den latinska.¹⁴⁴ Detta skulle stämma överens med tanken om att biblioteket var ämnesindelade. Vid ett avkopplande bad ville romarna läsa avkopplande litterära verk.

Ett annat sätt att organisera sin privata samling visar Plinius d.y. I hans villa i Laurentum fanns ett bibliotek som låg nära hans gymnasium. Han hade visserligen ett dubbelbibliotek, men den ena delen bestod av filosofiska böcker vilket enligt honom var till för seriösa studier. Den andra delen bestod av vardagligare läsning som Plinius själv hade organiserat och det bestod av tre huvudrum och två mindre rum.¹⁴⁵ Biblioteket hade således ingen språkindelning, vilket även förekommer utanför Rom. I Aten var inte grekerna intresserade av att läsa latinsk litteratur utan de flesta biblioteken bestod av enbart en grekisk språkavdelning.

4.4.2 Utanför huvudstaden

Villorna i Pompeii och Herculaneum innehöll rum vilka av arkeologer och forskare har identifierats som bibliotek. Det fanns inga regelrätta biblioteksbyggnader här, utan böckerna förvarades i ett angränsande rum till en villa. På en väggmålning i Pompeii ses en ung man hålla en papyrusrulle i handen med en syllibos märkt *Homerus*.¹⁴⁶

Dock har askan från Vesuvius som begravnade städerna 79 e.Kr ställt till en del problem, det är svårt att gräva fram husen och de förkolnade resterna. Askregnet och en lerblandad sörja stelnade till ett tjockt lager av poröst tuff. Arkeologerna grävde därför tunnlar för att nå byggnaderna i Herculaneum.

I Herculaneum utgrävdes ett rum, kallat "Villa of the Papyri", med förkolnade hyllor och 1700 papyrusrullar av arkeologer. De grekiska dokumenten dominerade i antal, endast ett fåtal latinska återfanns. Hyllorna fanns längs med hela väggen och hade även vertikala indelningar för att rullarna kunde förvaras i olika avdelningar. Ca tio rullar kunde förvaras i varje fack. En av rullarna identifierades och arkeologerna kunde utläsa namnet på den *epikureiska* filosofen Hermarchus. Det fanns även en bronsbyst av honom i biblioteket och det fanns andra personer från den epikureiska skolan utbildade. I biblioteket och utanför huset upptäcktes tunna metallplattor vilka från början innehållit inskrifter. Antagligen var detta etiketter för bokhyllorna.¹⁴⁷

Atens rykte som lärdomens högsäte medförde att romarna byggde offentliga bibliotek även här, sedan deras rike var stabilt, oftast innehållande enbart en grekiskspråklig avdelning. Titus Flavius Pantainus byggde ett vid *agora* ca 100 e.Kr.

---

¹⁴³ Staikos 2000, s. 116.

¹⁴⁴ Casson 2001, s. 92.

¹⁴⁵ Staikos 2000, s. 119.

¹⁴⁶ Casson 2001, s. 73.

¹⁴⁷ Sider, S. 1990. Herculaneum. *Libraries and culture*, s. 536f.

Biblioteket är nu helt frilagt av arkeologer. Men det var inte ett typiskt romerskt dubbelbibliotek utan byggt i grekisk stil med små rum.¹⁴⁸

En annan som intresserade sig för Atens utveckling var kejsar Hadrianus som på 100-talet e.Kr byggde ett stort bibliotek, 200 m från Pantainus bibliotek. Det bestod av en fykantig sal i mitten som var själva boksalen, ett mindre rum på var sida och ytterligare en stor sal på vardera kortsidan av de mindre rummen. Biblioteket bestod av 64 nischer, det är mindre än Bibliotheca Ulpia men påminner mycket om det.¹⁴⁹

Ett av de senare biblioteken i Romarriket och som liknande biblioteket i Museion låg i Caesarea (Palestina). Den kristna teologen Origenes grundade där ett bibliotek 253 e.Kr. Samlingen utökades med tiden och bestod tillslut av ca 30 000 rullar vilka senare skrevs om i kodexform. Eusebios katalogiserade dessa rullar och katalogen fick den traditionella titel pinakes. Han återger själv i ett av hans verk att en katalog existerade i biblioteket.¹⁵⁰

Förutom de nämnda biblioteken utanför Rom existerade det många andra, men från dem finns ingen dokumenterad organisation och arkitekturmässigt inget nytt. I och med att Romarriket expanderat och kristendomen började ta över mer och mer innebar det att även biblioteken efter ca 400-talet förändrades. De oroliga tiderna kan vara ett tecken på att det inte finns mycket dokumenterad biblioteksorganisation från den här tiden.

---

¹⁴⁸ Casson 2001, s. 113. På biblioteksbyggnadens västra sida ovanför porten finns en inskrift som ger oss kort information om bestämmelser och öppettider för offentliga bibliotek:

”βιβλιον ουκ εξενεχθησεται επει ωμοσαμεν, ανυγησεται απο ? πα? πρωτη? μεχρι ?κτη?.”

Tønsberg 1976, s. 78. Ingen bok ska tas härifrån, vilket vi har gått med på. Öppet från första till sjätte timman. (min översättning)

¹⁴⁹ Tønsberg 1976, s. 85.

¹⁵⁰ Blanck 1992, s. 176.

5. Analys

Uppsatsens syfte var att undersöka organiseringen av bibliotekssamlingar i Medelhavsområdet under antiken genom litteraturstudier. Det har inte tidigare gjorts en undersökning som sammanfattar de bibliotek där det förekom organisering, utan den moderna litteraturen behandlar bibliotek mer ur den synpunkten att forskarna konstaterar att det fanns bibliotek, vad de innehöll och hur de var byggda. Resultatet blir att många författare har gett detaljer om organiseringen av ett visst biblioteks samling, men sedan uteslutit andra detaljer som är av intresse för mig. Det medför att fler författare behöver konsulteras för att få fram en helhetsbild av ett enda bibliotek.

Då jag enbart gjort en studie av modern litteratur som är baserad på arkeologiska lämningar och antik litteratur resulterar i att jag har fått en viss uppfattning om antikens sätt att organisera sina bibliotekssamlingar. Det är möjligt, om jag själv hade fått tillfälle att noggrannare undersöka lämningarna och läsa den antika litteraturen, att jag funnit mer om själva organiseringen av samlingarna och därmed kunnat dra ytterligare slutsatser. Nu måste jag förlita mig på att de moderna forskarna har gjort rätt översättningar från utdöda språk och att de tolkat lämningarna och deras fyndkontext på ett riktigt sätt. Källkritik är avgörande för min uppsats, hur lämningar har tolkats, vilket gör att fyndorten och texten bildar en viktig kontext. Jag har utifrån de fem punkter jag nämner på sidan sju källkritiskt granskat den moderna litteraturen och även i viss mån den antika. Endast några få av de moderna författarna grundar sina egna studier om organiseringen av bibliotekssamlingar på antika texter och fyndorter. Generellt sett ”kopierar” forskarna varandra gällande organiseringen av bibliotekssamlingar (om de nämner det överhuvudtaget) och allmänt om biblioteken. Tönsberg har gjort egna studier av romerska bibliotek och antika texter. Platthy grundar sin studie på enbart antika texter. De andra moderna forskarna är mer generella, de har visserligen även med citat från antika texter men inte i samma utsträckning som Platthy och Tönsberg. Den moderna litteraturen beskriver biblioteken och organiseringen av samlingen på ett högt likartat sätt och med få nya aspekter. Därför behövs det ny och mer aktuell forskning kring ämnet och nya infallsvinklar.

Upptäckten av en katalog medför att arkeologer drar slutsatsen att det rör sig om antingen ett arkiv eller bibliotek. Ett exempel är Rhodos där katalogen är inristad på en stenvägg utanför själva biblioteksbyggnaden. Vid Rhodos gymnasium finns en inskrift vilken talar om för oss att det rör sig om ett gymnasium. En katalog har hittats på väggen bredvid. Därav placeras katalogen i kontext med gymnasium och slutsatsen är att det har funnits ett bibliotek. Relationen mellan byggnader, bilder och text finner vi även i Pompeii där bilden visar en pojke hållandes en rulle med syllibos och vi vet att det fanns privatbibliotek.

De antika källorna berättar gärna om mängden dokument, precis som de alltid nämner arméers omfattning. Dessa siffror måste dock tas med en nypa salt, då de antika författarna ibland gärna överdrev. I sådana fall gäller det att källkritiskt granska de antika källorna och försöka avgöra vad som är osanningar. Genom att

sätta fynden i samband med fyndorten kan arkeologer få en inblick i bibliotekens samlingar.

Men katalogfragment bekräftar att man organiserat biblioteken, genom att arkeologer har placerat katalogfragmentet i en kontext. Katalogen från Rhodos innehöll förhållandevis inte så många titlar, men biblioteket har ändå katalogiserats. Kanske skrev man upp katalogen på en mur utanför biblioteket för att visa upp samlingen för utomstående.

Uppsatsens problemformulering sönderföll i tre frågeställningar vilka jag kommer att diskutera nedan.

Fanns det kataloger? Märktes materialet? Hur såg biblioteket ut rent arkitekturiskt i förhållande till organiseringen, d.v.s. hur såg hylluppställningen ut?

De kataloger som är kända för oss härstammar från Akkad, Nippur, Hattushash, Tiglath-Pileser I bibliotek, Ninive, Egypten, Aten, Alexandria, Pergamon, Rhodos och Romarriket. Katalogerna är i de flesta fall varit utplacerade i bibliotekssalen eller oikoi.

Katalogerna skiljer sig en del i utförandet. I Nippur förekom titlarna inte i någon speciell ordning. Några århundraden senare blev det mer detaljerade bibliografiska ingångar. I Hattushashkatalogen anges hur många lertavlor ett verk omfattar, inledningsord och i vissa fall även författarnamnet. Inledningsord finns även i Ninives katalog och i de katalogposter från Grekland där verkets titel inte var känd. Katalogen från Tiglath-Pilesers bibliotek bestod av musikaliska verk och där har katalogisatören angivit vilket instrument musikstycket skulle framföras med. Liknande kataloger finns inte dokumenterade. Om ett verk fyller fler tavlor eller pergamentrullar så anges deras gemensamma antal både i Hattushash, Ninive och Grekland. De grekiska katalogerna innehåller i huvudsak olika genrer med författare listade alfabetiskt och alla de verk som författaren skrivit, vilket vi ser i katalogerna från Aristoteles, Rhodos och Alexandrias bibliotek. Om verket var läsbart eller inte var helt fullständigt noterades i Hattushash och Ninive. Den först kända alfabetiskt systematiserade katalogen är Kallimachos Pinakes. Jag anser att den katalogen som användes i Alexandria innan Pinakes var även den alfabetiserad då biblioteket innehöll en så stor samling att det inte skulle vara möjligt att klara sig utan det.

Tyvärr finns inga uppgifter om Roms kataloger mer än att forskarna antar att de liknade de grekiska och speciellt Alexandrias. Detta antagligen för att romarna övertog det mesta från grekerna. Šamurin nämner kort att det bara finns två bevarade och det är Quintilians och Senecas. Av någon anledning väljer han att inte berätta mer utförligt om dem, hur såg katalogerna ut? Rör det sig om privat- eller offentliga bibliotek? Ingen annan litteratur tar heller upp de här katalogerna, vilket gör problemet ännu svårare. Jag gjorde en sökning på webben efter katalogerna men fann ingenting.

Materialet märktes även under antiken, i Hattushash har bibliotekspersonalen lagt en not efter texten på varje lertavla för att underlätta för användaren. Idag skulle man kalla det för en titelsida. När sedan papyrus- och pergamentrullar började användas

sattes en syllibos fast på rullen där titeln var angiven. Men det var inte enbart dokumenten som märktes utan även lerkärlen, bokhyllorna och armaria. Arkeologer har funnit rester efter etiketter som har varit fastsatta på lerkärl och hyllor. De antika källorna berättar att armaria numrerades och att detta sedan infördes i katalogen.

Förvaringen av dokumenten såg annorlunda ut mycket beroende på dokumentformerna. I Mesopotamien klassificerades dokumenten genom att de delades in i olika rum eller så har tavlornas form visat vilken kategori av verk de tillhör och förvarats på olika hyllplan utifrån detta. Biblioteken från detta område bestod i regel av flera små rum där det fanns hyllor där antingen lertavlorna förvarades liggande eller stående respektive liggande i lerkärl. De grekiska biblioteken hade väggnischer där det fanns hyllor eller bokskåp. Papyrus- eller pergamentrullarna förvarades i hyllorna. Vid hyllorna har det förekommit, bl.a. dokumenterat från Pergamon, att byster av författare förvarades där för att ange vilken genre skåpet innehöll. Detta övertogs av romarna.

Men det som skilde de romerska från de grekiska biblioteken var att romarna uppförde dubbelbibliotek, med en grekisk och en latinsk språkavdelning. Forskare antar att de romerska biblioteken var ämnesindelade, vilket jag anser högst troligt. Dels grundar jag det på Cassons notering om samlingars omfattning, dels på att det existerade så många bibliotek i Romarriket under en förhållandevis kort period. Till detta finns ytterligare bevis från de antika källorna, då de talar om för att finna litteratur om ett visst ämne ska personen besöka ett visst bibliotek.

Har dokumentformen betydelse för organiseringen?

De tre dokumentformer som jag har behandlat i min uppsats är: lertavlor, papyrus- eller pergamentrullar och kodex. De tre områdena Mesopotamien, Grekland och Romarriket visar på att man organiserat bibliotekens samlingar annorlunda beroende på dokumentformen. I de första biblioteken i Mesopotamien användes lertavlor, de var otympliga att förvara och krävde mer plats än rullar. Papyrus- och pergamentrullarna i sin tur flyttades ständigt omkring och krävde mer plats än kodex. Förändringar i samhället såsom att fler människor blev läs- och skrivkunniga ledde till att antalet dokument i biblioteken ökade, därav blev det svårt att handskas med ett stort antal lertavlor och de blev slutligen ”omoderna”. En liknande situation uppstod för papyrus- och pergamentrullarna då samlingar i biblioteket växte. Därför valde bibliotekens ansvariga att skriva över rullarna i kodexform och arkivera rullarna. På så sätt kunde biblioteken lättare utöka sin samling då kodexformen inte krävde lika stort utrymme som föregångarna.

Lokaliseringen av de olika dokumentformerna har lett till att arkeologer har satt fynden i ett sammanhang. En stor mängd lertavlor eller papyrusrullar i ett rum eller en större sal tyder på ett bibliotek eller i vissa fall ett arkiv. Innehållet i dokumenten och deras fyndort ger även det en hänvisning om kontexten. Lertavlor har inte organiserats på samma sätt som rullar och ytterligare förändringar skedde vid införande av kodex. Lertavlor var klumpigare men mer hållbara än rullar. De kunde dock inte förvaras på hyllor på samma sätt och i vissa fall särskilde man grupper av tavlor med en lerskärva. Pergament- och papyrusrullarna förvarades i högar på

hyllorna, de flyttades ständigt omkring vilket var anledningen till att de inte vidare indelades alfabetiskt förutom på den första bokstaven i författarnamnet.

Kataloger bestod av samma material som verken, de sattes fast på bokhyllan eller på väggen i rummet där beståndet i rummet eller hyllan listades. På en lertavla kunde användaren snabbt uppfatta de listade verken, medan man i en katalog av papyrus fick rulla upp katalogen och leta sig fram till det sökta verket. En katalog av kodexformat bläddrades snabbt igenom, då de till det yttre påminner om ett skrivblock och de var lättare att förvara när samlingen utökades.

Hur påverkade de antika samhällena bibliotekets utveckling, samt vilka likheter och skillnader finns mellan de olika perioderna i förhållande till organisationen?

Bakgrundkapitlet ger en inblick i hur samhället gestaltade sig under antiken och vilka kriterier som är viktiga vid uppkomsten av bibliotek. Jag ser en röd tråd löpa från de första bibliotekens uppkomst fram till Roms offentliga bibliotek och sedan deras slut då kristendomen tog över alltmer. Förutsättningarna i samhället krävde att människorna i början arkiverade administrativa listor och senare började de även att arkivera litterära verk vilket ledde till bibliotekens uppkomst. Biblioteken utvecklades till att bli en symbol för makt och rikedom, vid 2000-talet f.Kr var majoriteten av folket inte läs- och skrivkunniga. De första bibliotekens uppkomst i Mesopotamien härstammar från att människorna ville bevara sin tradition i form av litterära verk. De arkivsamlingar som tidigare existerat var redan organiserade och människorna insåg att även de litterära verken kunde organiseras systematiskt, oftast tillsammans med de administrativa dokumenten. Under städernas storhetstid ägnades mer omsorg för byggnadsverken och därmed biblioteken, vilket är ett grundläggande drag under hela antiken. Tiden mellan 3000 f.Kr-400 e.Kr genomsyrades av många krig vilket ledde till att det var viktigt att känna samhörighet och detta var möjligt genom att bevara traditioner.

Det finns en förbindelse av organiseringen av dokument mellan Egypten och Mesopotamien, rikena har fört krig med varandra och tillströmningen av nya idéer var ett faktum. Ett liknande samband kan ses mellan Grekland och Alexandria, där Aristoteles biblioteksorganisation lämnar spår efter sig i Museion av Aristoteles elev Demetrios. Detta ledde i sin tur till att Caesars besök i Museion gav honom tanken om upprättandet av ett offentligt bibliotek i Rom.

Biblioteksorganisationen i Mesopotamien återupptogs av grekerna, även i Grekland började bibliotekstraditionen med att man upprättade organiserade arkiv. När riket var ekonomiskt stabilt blev det redo för upprättandet av bibliotek, först privat- och skolbibliotek och sedan även offentliga bibliotek. När sedan romarna började kriga till sig mer makt i Medelhavsområdet återupptog de mycket av grekernas traditioner, därmed även biblioteken. När Romarriket delades i öst och väst och kristendomen trängde undan de hedniska biblioteken med egna klosterbibliotek var eran till ända.

Dock var det inte bara upprättandet av bibliotek som romarna övertog, utan även grekers sätt att organisera bibliotekssamlingarna. Troligen liknade katalogerna grekernas, däremot gjorde de förändringar i arkitekturen. Dubbelbiblioteken var imponerande byggnadsverk. Seneca d.y. påstår att romarna var mer intresserade av

det yttre än av vad biblioteket egentligen innehöll.¹⁵¹ Detta anser jag är en överdrift, men romare har alltid byggt imponerande byggnadsverk som t.ex. Colosseum.

I Grekland var det vanligt att man invid ett gymnasium byggde ett bibliotek och som vi ser i katalogen från Rhodos bestod samlingen av retoriska och politiska verk, precis som undervisningen. I Rom byggdes bibliotek vid badhusen och de innehöll troligen mer vardagligare litteratur. Det samband som jag ser här är att bibliotekens samling har formats efter vilken slags byggnad de låg intill.

5.1 Diskussion om problemformuleringen

Mycket av det som bibliotekspersonalen ägnade sig åt under antiken lever kvar i modern tid. Detta är en anledning till varför det är viktigt för oss idag att känna till varifrån den moderna biblioteksorganiseringen härstammar. Precis som under antiken innefattar dagens katalogposter författarnamn, titel/upphov, ursprung och det noteras även om det skulle fattas en del av ett flerbandsverk. Det är fascinerande att gamla bibliotekstraditioner fortfarande lever kvar i dagens moderna IT-samhälle. T.o.m. har ett nytt bibliotek i Alexandria återupprättats. Kunskapsorganisation, vilket jag nämnde i inledningen, består av flera aspekter såsom identifiering av ett verk och identifiering av verkets innehåll. Dessa aspekter har sina rötter i den antika organisationen av bibliotekssamlingar, där det noterades ingångsord, dokumentets ursprung, radantal etc. Det är viktigt att belysa att kunskapsorganisation inte är ett modernt påfund utan har existerat i drygt 4000 år.

Jag har i uppsatsen beskrivit de förutsättningar som krävs för upprättandet av ett bibliotek och det är tydligt att när städerna i Mesopotamien, Grekland och Romarriket var i social, politisk och ekonomisk balans byggdes biblioteken. Ju mer samhällena utvecklades desto större samlingar fanns att tillgå i biblioteken. Detta krävde givetvis en organisering av samlingen.

Organisering av bibliotekssamlingar började som ett småskaligt projekt i Mesopotamien och delvis även Egypten där bibliotekspersonalen klassificerade dokumenten och hänvisade till dem i en katalog. Under årens lopp utvecklades katalogerna till att bli mer omfattande och dokumenten, hyllorna och krukorna började att märkas för att användaren lättare skulle finna det sökta dokumentet. Detta var nödvändigt då samhället förändrades och samlingarna i biblioteken ökade.

Slutligen var samlingarna i biblioteken så omfattande att katalogerna och dokumenten alfabetiserades och på dokumenten fastsattes sylliboi. Från att tidigare ha använt sig av lertavlor skrevs verk i Grekland och Romarriket ner på papyrus- eller pergamentrullar, vilket tillät biblioteken att utöka samlingarna då de inte krävde lika mycket plats som de tidiga lertavlorna. I takt med samhällets utveckling och en ökad läs- och skrivkunighet bland folket, tack vare romarnas intresse för bildning, utökades bibliotekens samlingar och i Rom fanns det troligen en ämnesindelning av biblioteken. Denna utökning ledde till att kodexformen för dokument uppfanns då kodex var lättare att arrangera i bibliotekshyllorna än papyrus- och pergamentrullar.

---

¹⁵¹ Staikos 2000, s. 119.

6. Sammanfattning

Jag har länge intresserat mig för det antika samhället och ansåg det intressant att skriva min uppsats med den inriktningen. Jag visste att det fanns mycket information om de antika biblioteken men var osäker på hur mycket som var känt om organisering av bibliotekssamlingar. Därför är syftet med min uppsats att undersöka hur bibliotekssamlingarna organiserades under antiken som i min uppsats omfattar Medelhavsområdet mellan åren ca 2500 f.Kr-400 e.Kr. Det har inte tidigare gjorts en sammanställning av organiseringen utan den moderna litteraturen behandlar främst biblioteken i allmänhet med sparsamma detaljer om organiseringen av samlingarna. Min problemformulering sönderföll i frågeställningarna:

- Fanns det kataloger? Märktes materialet? Hur såg biblioteket ut rent arkitekturiskt i förhållande till organiseringen, d.v.s. hur såg hylluppställningen ut?
- Har dokumentformen betydelse för organiseringen?
- Hur påverkade de antika samhällena bibliotekets utveckling, samt vilka likheter och skillnader finns mellan de olika perioderna i förhållande till organisationen?

Uppsatsen grundas på en litteraturstudie av modern forskning där arkeologiska lämningar och antika texter analyseras. Metoden bygger på att kritiskt analysera källorna med de kriterier som krävs för att tolka texten, nämligen i vilken kontext texterna återfinns och om de är pålitliga. För att få en helhetsbild av bibliotekens organisering är det optimala att kombinera text och lämningar, vilket en del av den moderna litteraturens författare har gjort.

Jag har gjort en sammanställning av organisering av bibliotekssamlingar och har enbart undersökt de bibliotek där det är dokumenterat att det förekommit organisering. Till detta har jag även valt att ge ett bakgrundskapitel för att läsaren ska få en uppfattning om samhället under antiken. Jag resonerar kort om skillnaden mellan bibliotek och arkiv och introducerandet av alfabetet. Jag tar även upp de kriterier som är viktiga för grundandet av ett bibliotek; de sociala, ekonomiska och politiska. Detta kapitel presenterar även de olika bibliotekstyperna som förekom under antiken.

Under antiken förekom det olika dokumentformer och de jag behandlar i min uppsats är: lertavlor, papyrus- och pergamentrullar. Dokumentformerna har betydelse för bibliotekens fysiska utformning, då det är dokumenten som formar hur biblioteken förvarar sitt material.

Själva litteraturstudien omfattar de av lämningar kända bibliotekssamlingar där organisering förekom och jag har delat in kapitlet i tre avsnitt: Mesopotamien, Grekland och Romariket. Utöver detta är indelningen kronologisk. Litteraturstudien visar att det redan omkring 2350 f.Kr förekom organisering av bibliotek i Mesopotamien, där en katalog är känd. Akkad, Nippur, Hattushash, Tiglath-Pileser I bibliotek och Ninive har alla en dokumenterad katalog. Utöver detta tar jag även upp andra bibliotek där det förekom dokumenterad organisering men inga katalogfynd. I

de tidigaste biblioteken övervägde de administrativa dokumenten över de litterära. Biblioteken märkte sitt material med etiketter av lera på krukor för att användarna skulle finna den sökta lertavlan. Tavlorna förvarades i krukor eller uppställda på hyllor.

Egyptens organisering av bibliotek under den tidiga antiken förblir en historisk lucka, mycket beroende på att de använde sig av papyrus medan lertavlor användes i Mesopotamien. Det fanns bibliotek men forskare vet inte mycket om dem eller deras organisation. Dock är det intressant med forskningen kring det röda bläcket som användes för att markera titel eller andra viktiga partier i ett dokument.

Utvecklingen av biblioteksorganisationen gick sakta med säkert framåt. Under 1200-talet f.Kr förbättrades katalogen och man började använda mer detaljerade katalogposter. Men katalogerna från denna tid var inte alfabetiserade. Detta förekom först i Museions bibliotek i Alexandria, där Kallimachos utarbetade Pinakes. De grekiska biblioteken före Alexandria bestod vanligen av privatbibliotek och några få offentliga. Grekernas kultur spreds till Rom och även så biblioteken. När Rom blev en stormakt i Medelhavsområdet byggde de stora bibliotek i huvudstaden och även i de erövrade provinserna. De samlade litteraturen i dubbelbibliotek med en grekisk och en latinsk språkavdelning.

Romarnas kataloger är inte väl kända, men antagligen påminde de om den i Alexandria. Det fanns många bibliotek i Rom och de var troligen ämnesindelade och bildade tillsammans ett stort universalbibliotek. Papyrusrullarna förvarades i numrerade armar och en sylliboi var fastsatt på rullen med titeln väl synlig för användaren, precis som i Alexandria. Både i Grekland och Rom förekom det att man hade byster av författare vid hyllorna, både i de privata- och offentliga biblioteken, där dennes genre representerades.

I Grekland bestod biblioteken av ett större byggnadskomplex. De var t.ex. en del av ett gymnasium eller som i Alexandria en del av en vetenskaplig institution. Inom detta komplex bestod biblioteket av flera rum och en bibliotekssal. I motsats till romarnas dubbelbibliotek. Det förekom dock även i Rom att biblioteket anslöts till en annan byggnad oftast ett badhus.

Under andra och tredje århundradet e.Kr försvagades Romarrikets makt i och med kristendomens spridning och invaderande fiender. De kristna inrättade klosterbibliotek och stötte bort de romerska hedniska biblioteken. Under denna period blev kodex en allt vanligare dokumentform, vilket medförde att kataloger av papyrus skrevs om i kodexform och att även hylluppställningen ändrade form. Kodex utvecklades från anteckningsblock som under en lång period hade förekommit i Medelhavsområdet. De var lättare att förvara än papyrus- och pergamentrullarna och således var det enklare för biblioteken att organisera sin samling när den utökades.

Kunskapsorganisation är således ett ämne med mycket gamla och välbevarade traditioner.

Litteraturförteckning

- Andrén, Anders (1997). *Mellan ting och text: En introduktion till de historiska arkeologierna*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Anderson, James D. (1997). Organization of knowledge. Ingår i Feather, John and Sturges, Paul, ed. *International encyclopedia of information and library science, sec. ed.*, s. 471-490. London: Routledge.
- Benito, Miguel. (2001). *Kunskapsorganisation: En introduktion till katalogisering, klassifikation och indexering*. Borås: Taranco.
- Blanck, Horst (1992). *Das Buch in der Antike*. München: Beck.
- Blum, Rudolf (1991). *Kallimachos: The Alexandrian library and the origins of bibliography*. Madison, Wis.: University of Wisconsin press.
- Bradscher, James Gregory (1985). Ebla's royal archives. *Information Development*, vol. 1, nr. 4, s. 238-243.
- Canfora, Luciano (1989). *The vanished library*. London: Hutchinson Radius.
- Casson, Lionel (2001). *Libraries in the ancient world*. New Haven: Yale Univ. Press.
- Ekman, Stig, Thullberg, Per, Åmark, Klas (1993). *Metodövningar i historia: Historisk teori, metod och källkritik*. Lund: Studentlitteratur.
- Fehrle, Rudolf (1986). *Das Bibliothekswesen im alten Rom: Voraussetzungen, Bedingungen, Anfänge*. Freiburg im Br.: Universitätsbibliothek.
- Gellius, Aulus (1977). *Attiska nätter / inl., urval, övers. och komment. av Bertil Cavallin*. Stockholm: Forum.
- Grekiska (1993). I *Bonniers stora lexikon*. Bd 5, s. 6. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Harris, Michael H. (1995). *History of libraries in the western world*. 4. uppl. Metuchen, N.J.: Scarecrow.
- Harvey, Ross (1999). *Organising knowledge in Australia: Principles and practice in libraries and information centres*. Wagga Wagga, NSW: Centre for information studies.
- Järv, Harry (1991). *Kunskapens träd: Om lagring och spridning av information*. Stockholm: Natur och kultur.

- Kilgour, Frederick G. (1993). Brief communication: Locating information in an Egyptian text of the 17th century B.C. *Journal of the American society for information science*, vol. 44, nr. 5, s. 292-297.
- Kilgour, Frederick G. (1998). *The evolution of the book*. New York: Oxford University.
- Latin (1994). I *Bonniers stora lexikon*. Bd 8, s. 112. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Makowiecka, Elzbieta (1978). *The origin and evolution of architectural form of Roman library*. Warszawa: [Uniwersytetu Warszawskiego].
- Max, Gerald E. (1994). Ancient near east. Ingår i Davis JR, Donald G., ed. *Encyclopedia of library history*, s 23-31. New York: Garland.
- Montgomery, Hugo (1995). *Medelhavsvärldens historia till omkring 400 e. Kr.* 2. uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Platthy, Jenö (1968). *Sources on the earliest Greek libraries*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert.
- Šamurin, Evgenij Ivanovic (1977). *Geschichte der bibliothekarisch-bibliographischen Klassifikation*. München: Verlag Dokumentation.
- Sider, S. (1990). Herculaneum. *Libraries and culture*, vol. 25, s. 534-542.
- Staikos, Konstantinos Sp. (2000). *The great libraries: From antiquity to the renaissance (3000 B.C. to A.D. 1600)*. New Castle, Del.: Oak Knoll Press.
- Tönsberg, Jeppe (1976). *Offentlige biblioteker i Romerriget: I det 2. århundrede e. chr.*, København: Danmarks Biblioteksskole.
- Wellisch, Hans H. (1981). Ebla: The world's oldest library. *Journal of library history*, vol. 16, nr. 3, s. 488-500.
- Wendel, Carl (1974). *Kleine Schriften zum antiken Buch- und Bibliothekswesen*. Köln: Greven.

Bilagor

Ordlista

- agora** – från *grek.* agora - torget i forngrekiska städer, de fria människors mötesplats
- argivisk** – argiverna var innevånarna i Argos/Argolis
- armaria** – *lat.* armarium – skåp, kista
- barbar** – ursprungligen för folk med ett obegripligt språk, d.v.s. inte grekiska.
- boioter** – från grekiskans ? Βοιωτο?. Ett folkslag i Grekland.
- dekret** – *lat.* decretum - beslut, påbud.
- dogma** – *grek.* dogma – lärosats
- doriska** – grekisk antik stil.
- edikter** – *lat.* edictum – kungörelse.
- epikureiska skolan** – grundad av Epikuros 341-270 f.Kr, njutningslära
- filologi** – gren av den historiska språkvetenskapen som ägnar sig åt tolkning och behandling av äldre texter.
- frygisk** – Frygien, landskap i Mindre Asien, en av den grekiska musikens tonarter.
- gymnasion** - från början en atletisk och militärisk anläggning men senare innefattade även en litterär utbildning i Grekland.
- hieroglyfer** – från början bilder, tolkades med Rosettstenen
- kilskrift** – användes ca 3000-300 f.Kr, uppfanns av sumererna, från början en bildskrift.
- kolofoner** – efterskrift, not, upplyser om innehållet
- linear B** – stavelseskrift, användes på Kreta och grekiska fastlandet
- lydiska** – Lydien, landskap i Mindre Asien, en av den grekiska musikens tonarter
- oikoi** – från *grek.* oikos –hus, även rum
- oligarki** – fåvälde, ett fåtal rika utövade det avgörande inflytandet på styret i Aten
- patronus** – från *lat.* - skyddsherre
- pinax** – tavla, lista. *plur.* pinakes från *grek.* πιναξ
- praetor** – från *lat.* förr det högsta ämbetet i Rom, motsvarade konsulerna
- retorik** – värtalighet, ett måste för Romarrikets politiker
- scriptoria** – från *lat.* - ung. skrivarkontor.
- sinopiska** – Sinope, grekisk koloni vid Svarta havet
- syllibos** – etikett. *plur.* sylliboi. från *grek.* συλλιβο?
- thermer** – *lat.* thermae – varma bad

Personregister

- Aischylos** – ca 523-456 f.Kr, grekisk tragediförfattare.
- Alkibiades** – ca 450-404 f.Kr, en av Sokrates lärjungar, äventyrare.
- Aristaichmus** – arkont (ämbetsman) i Aten.
- Aristofanes från Bysans** – 257-180 f.Kr, litteraturkritiker och grammatiker.
- Ariston från Ceos** – 300-talet f.Kr, filosof.
- Asinius Pollio** – 75 f.Kr-4 e.Kr, retoriker och historiker.
- Athena** – kloketens- och krigets gudinna, Athens stadsgudinna.
- Athenaeus** – ca 200 f.Kr, grekisk författare.

Atticus – 100-talet f.Kr, grek, vän till Cicero.

Demetrius från Phaleron – ca 300 f.Kr, elev till Aristoteles.

Diogenes Laertius – tidigt 200-tal, grekisk biografiker.

Dionysos från Halikarnassos d.y. – historiker.

Euripides – ca 484-406 f.Kr, grekisk tragediförfattare.

Galenos – ca 130-200 e.Kr, grekisk läkare, experimental fysiolog.

Gellius, Aulus – ca 115-160 e.Kr, *Noctium Atticarum*, nostalgitripp.

Herodotus – ca 485-424 f.Kr, grekisk historieskrivare.

Homeros – antagligen verksam under 700-talet f.Kr, *Iliaden och Odysseen*.

Isidorus från Sevilla – 560-636 f.Kr, spansk ärkebiskop.

Kleon – d. 422 f.Kr, atensk politiker.

Peisistratos – tyrann i Aten mellan 560-527 f.Kr, lade grunden för Atens blomstring.

Plinius d.y. – ca 62-113 e.Kr, romersk skriftställare, ögonvittne till Vesuvius utbrott.

Plutarchos – ca 46-120 e.Kr, grekisk författare, skrev biografi över kända romare och greker.

Polybios – ca 200-120 f.Kr, grekisk historiker, skrev om Roms historia.

Quintilians – uppskattad retoriklärare i Rom.

Seleukos Nikanor – 355-281 f.Kr, general, en av Alexander den stores efterföljare.

Seneca d.y. – ca 4 f.Kr-65 e.Kr, romersk filosof och författare.

Sextus Pompeius Festus – lexiografiker, *Om ordens betydelse*.

Strabon – 63 f.Kr-24 e.Kr, skrev ett geografiskt verk omfattande 17 böcker.

Suetonius – ca 75-150 e.Kr, skrev kejsarbiografier grundade på dokument och hovskvaller.

Theophrastus – 372-287 f.Kr, filosof och vetenskapsman.

Varro, Marcus Terentius – 116-27 f.Kr, romersk författare, gjorde en omfattande inventering av det romerska kulturarvet.

Vergilius – 70-19 f.Kr, romersk skald, *Aeneiden*.

Vitruvius – verksam i slutet av 100-talet f.Kr, romersk arkitekt, skrev ett stort arbete om antikens arkitektur.

Xerxes – persisk kung 480 f.Kr.

Zenodotus – från Efesos, grammatiker.

1. Euftrat	15. Nilen
2. Tigris	16. Knossos
3. Uruk	17. Rhodos
4. Nippur	18. Aten
5. Babylon	19. Pylos
6. Mari	20. Efesos
7. Assur	21. Pergamon
8. Ninive	22. Hattushash
9. Nimrud	23. Konstantinopel
10. Khorsabad	24. Rom
11. Ebla	25. Herculaneum
12. Ugarit	26. Pompeii
13. Byblos	27. Timgad
14. Alexandria	